

INHOUD

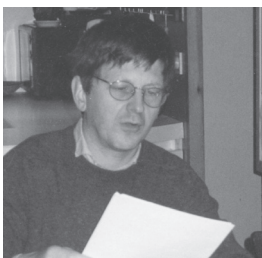

De redactie krijgt een gezicht	2
Boeknotities	5
Tro Breiz	9
Mia Voordeckers	
Twintig jaar Genootschap	14
Dirk Aerts	
De Middeleeuwen	20
Guido Camelbeke	
Voorgangers	26
Wilfried Wijn	
El roble del peregrino	30
Staf De Laet	
Pelgrimsalfabet (2)	34
Martin Kellens	
NIEUWS VAN HET GENOOTSCHAP	
Hors d'oeuvre: Jacobus in Montréal	43

DE REDACTIE KRIJGT EEN GEZICHT

De redactie was van oordeel dat het na tachtig nummers de hoogste tijd was aan iedereen haar ware gelaat te laten zien. Wie gaat er schuil achter de initialen GAM en hoe ziet die Kellens eruit? Bij de opening van dit feestjaar kruipen we heel even uit onze schelp Hoe het er op de redactievergaderingen aan toe gaat komt u echter niet te weten.

Dirk Aerts: twintig jaar bezig met De Pelgrim

Het was pater Mondelaers die me, nog voor het Genootschap goed en wel gestart was, vroeg om toe te treden tot zijn club. Veel moeite moest hij er niet doen. In de jeugdbeweging maakten we vaak lange tochten en de gedachte dat er oude wegen bestaan die je vandaag nog steeds kan bewandelen heeft me altijd bijzonder gefascineerd. Als dan blijkt dat die oude wegen verwijzen naar een tijd die reeds lang achter ons ligt maar via allerhande historische bronnen nog steeds tot ons spreekt, dan is op stap gaan langs die oude wegen een uitgelezen manier om wat je leest in boeken ook daadwerkelijk te beleven.

Al meteen bij de stichting van onze vereniging was er sprake van het oprichten van een tijdschrift. Ik was erbij toen pater Mondelaers de eerste nummers van De Pelgrim redigeerde op zijn schrijfmachine en die vervolgens ook drukte op de offsetpers van de Sint-Andriesabdij (Het bedienen van deze pers was in die tijd zijn taak!). Ik hielp de nummers ook plooiën, nieten en verzendklaar maken ... We zijn nu tachtig nummers en twintig jaar verder en ik ben er nog steeds bij Hoofdredacteur: het lijkt soms wel een hondenjob. Bij de verzendploeg altijd weer de vraag: Wanneer zal het nummer klaar zijn? Maar intussen op de redactie: Zullen we aan voldoende kopij geraken?

Bijdragen groeien niet vanzelf. Wanneer je bij iemand een idee ziet ontluiken, moet je er vlug bij zijn en wanneer je zelf een idee voor een stukje hebt, moet je op zoek naar iemand die het kan schrijven. Wat mij na al die tijd nog het meest verbaast is hoe onuitputtelijk het thema van het pelgrimeren en de Jakobswegen is. Zelfs wanneer we weer eens om een of andere reden in tijdnood zitten, blijf ik er steeds gerust in: dankzij de enthousiaste medewerking van onze redactie en de verzendploeg slagen we er steeds in om een lezenswaardig nummer samen te stellen. De positieve reacties van onze leden zijn daarbij zeker een geweldige stimulans.

Het eerste woord

Martin Kellens en Santiago, liefde op het eerste zicht?

In 1966 – amper tien jaar oud – ging ik met de Limburgse mijnwerkersbrancardiers op bedevaart naar Lourdes. Het was mijn eerste en lange tijd enige buitenlandse reis. De verbondenheid die daar groeide tussen wildvreemden is mij steeds bijgebleven. Later, toen ik in Leuven geschiedenis studeerde, werd ik erg gefascineerd door professor J.K. Steppe, die ons op een avond een diamontage toonde over een reis naar Compostela. Het onderwerp voor mijn licentiaatsthesis diende zich reeds toen aan: de bedevaart naar Compostela in zijn historische dimensie. Ook kwam ik in contact met René Brynaert, die toen in Brugge werkte aan de voorbereiding van zijn reisgids Vakantie op een pelgrimsroute. Na mijn afstuderen ging ik in 1981 zelf per fiets naar Compostela, en vertrok vanuit Lourdes, zo was de cirkel rond na 15 jaar. Nadien heeft de interesse voor Jacobus wat liggen sluimeren, (trouwen, kinderen krijgen, een baan zoeken) maar in 1989 kwam ik in contact met het genootschap en de oude liefde bloeide opnieuw op! Na enkele jaren in het bestuur, vond ik uiteindelijk mijn vaste stek in de redactie, en pleeg er vooral artikels over de wegen, historische reisverhalen en boekbesprekingen. Een uitschieter was mijn interview met Jacobus, dat zelfs in de hemel met instemmend gemonkel werd onthaald.

Gerard A.M. van den Heuvel: nooit om een idee verlegen. Verschijnt in De Pelgrim soms ook onder de naam GAM.

Ik draai nu ongeveer tien jaar in de redactie mee. Ik deed de Camino in mei 1993 na een impulsbeslissing in januari van dat jaar. Iemand tipte mij dat er in België een organisatie bestond die iets voor pelgrims deed. Het telefoonnummer dat bij de tip hoorde bleek dat van Jaak Baret. Die was zo vriendelijk om mij op een vrije middag in Tongerlo een exemplaar te overhandigen van de fameuze Guía del Peregrino van Everest.

Uit deze eerste (?) gids voor de moderne pelgrim is mij de opmerking van Elías Valiña Sampredo bij de klim vanuit Saint-Jean-Pied-de-Port zo'n beetje als levensmotto bijgebleven: te parece imposible, pero será una realidad. Jaak Baret drong er uiteraard op aan om lid te worden van het Vlaams Genootschap en gaf mij een exemplaar van het tijdschrift De Pelgrim. Ik wist toen nog niet dat ik zó gefascineerd zou raken door de Camino. Ik nam de beslissing om 'dan maar dertig dagen te gaan lopen' in de hoop dat een lange tocht ten goede zou komen aan mijn belabberde fysieke en mentale conditie. Dat ik er meer dan twaalf jaar nadien nog dagelijks de gevolgen van ondervind had ik waarachtig niet zelf kunnen verzinnen. Je vindt Jacobus op de meest rare plekken ter wereld, dat kan ik u verzekeren. Werken voor De Pelgrim is voor mij een middel om op de rechte weg te blijven.

Het eerste woord

Jan Verhaverbeke: studax en taalminnaar

Spanje, daar begon het mee. Het land en de taal trokken me aan. In juli 1969 volgde ik een curso superior aan de universiteit van Salamanca. Aanbevolen!

Daar maakte ik voor het eerst kennis met Santiago, die als patroon van Spanje werd gevierd op 25 juli. Die kennismaking bleef weliswaar op een heel laag pitje maar misschien is toen de basis gelegd. In 1980 had Wilfried Wijn de weg naar Sint-Jacob weer opengefietst en er een boekje over geschreven. Je praat met anderen die er geweest zijn en je hoort de geestdriftige verhalen. Zou ik het ook ...? Ik sloot mij aan bij het Vlaams genootschap en bezocht in 1985 de Compostelatentoonstelling in de Gentse Sint-Pietersabdij. Nu stond het besluit vast: in 1986 waagden we het erop. Met zijn drieën en met de fiets.

Toen wist ik nog niet wat u zelf ook ondervonden hebt: Sint-Jakob laat je zomaar niet los. De eerste tocht ging via Vézelay en Limoges maar nadien kwamen nog resp. Tours, Le Puy, Arles en zelfs de ruta de la Plata aan de beurt.

De pensionering gaf wat ruimte om een actiever rol in het genootschap te spelen. Van 1997 tot 2003 was ik bestuurder. Na die twee bestuursmandaten stapte ik over naar de redactieraad

Mia Voordeckers: reeds meer dan tien jaar onze gastvrouw bij onze redactievergaderingen

Reeds lang had ik iets met Compostela en toen Dirk Aerts, enkele jaren geleden, op een vergadering in Tongerlo, vrijwilligers zocht om aan De Pelgrim mee te werken, heb ik niet geaarzeld. Ik bood aan mijn pen voor De Pelgrim te gebruiken en lever nog steeds met veel plezier mijn bijdrage die ik steevast met 'Mia Voordeckers, Mol' (mijn echte naam en woonplaats) onderteken, maar ik bezit nog andere voornamen waarvoor op mijn identiteitskaart zelfs geen plaats is.

Meewerken aan De Pelgrim is een permanente opgave. Gelukkig heb ik vrije tijd. Ik zette immers een eindpunt achter mijn beroepsactiviteiten in de uitgeverwereld en daarna in een organisme voor technische controles. Mijn vrije tijd gebruik ik nu om nieuwe onderwerpen te zoeken, om nieuwe pelgrimsoorden voor te stellen. Dat betekent veel opzoeken, veel lezen en, indien mogelijk, ter plaatse gaan kijken. Daarna thuis gegevens verwerken. Meestal doe ik dat terwijl mijn kleindochter er babbelen bijstaat en de kop van mijn rottweiler op mijn voeten ligt. Zo is mijn hobby mijn werk geworden.

Mezelf verder voorstellen ... Eigenlijk vind ik dat moeilijk. Het wordt zo'n dik ik-ik-verhaal. Hoe ik er echt uitzie? Wel ik hoop dat dat veel beter is dan op deze foto.

Het eerste woord

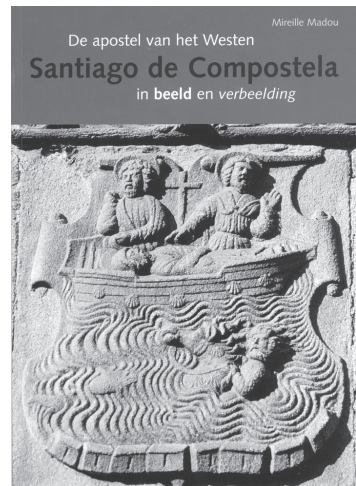

Mireille MADOU, Santiago de Compostela: de apostel van het Westen in beelden en verbeelding. -Leiden, Primavera Pers, 2004. -136 p. ; ill. -isbn: 90-5997-016-0. Prijs: 22 euro. (Voor leden van ons genootschap geldt een korting van 4 euro!)

Tijdens de najaarsontmoeting van 2002 in de Saaihalle te Brugge vergastte Mireille Madou ons op een levendige voordracht over de iconografie van Sint-Jacobus, en wij spraken toen de wens uit dat zij haar inzichten ook voor een groter publiek op papier zou zetten. En nu, twee jaar later, aan het einde van het eerste año santo van de 21ste eeuw, worden wij op onze wenken bediend!

Madou heeft haar werk verdeeld in twee delen, zoals ook al uit de ondertitel blijkt: beeld en verbeelding. Eerst expliciteert zij het beeld dat wij – of beter gezegd: de middeleeuwse mens, want het gaat toch vooral om de middeleeuwse iconografie van Sint-Jakob – van de Spaanse patroonheilige hebben, en hoe dit beeld is opgebouwd uit verschillende lagen van geschiedenis, legenden en mirakelen. Het historische beeld uit de evangeliën en de Handelingen van de Apostelen, is slechts mager. Het wordt aangedikt en ingekleurd door de legenden, onder meer van de prediking van Jacobus in Spanje, van de translatie van zijn lijk naar Galicië en de wonderbare “ontdekking” van zijn graf door de kluizenaar Pelayo en bisschop Theodomir. De legenden vonden hun uiteindelijke neerslag in de Codex Calixtinus uit de 12de eeuw en werden ook opgenomen in de bestseller van de Middeleeuwen, de Legenda Aurea van Jacobus de Voragine. Aparte aandacht wordt besteed aan enkele mirakelen van Jacobus, zoals de pelgrim die zelfmoord pleegde of – uiteraard – de losgemaakte gehangene. Ook de relatie van Jacobus met Karel de Grote wordt nog eens apart belicht.

Zij stelt zich uitdrukkelijk op het standpunt van de kunsthistoricus, en niet van de historicus. Het onderscheid tussen waarheid en verdictselsel interesseert haar niet, maar wel de manier waarop de vrome legende vorm gegeven wordt. Zo toont ze ons een aantal afbeeldingen van de “Maagschap van Maria”, oftewel de uitgebreide familie van het Jezuskind, met Jacobus als een miniatuurpelgrim, een kleuter, uitgedost met pelgrimsstaf, -hoed en schelpen. Overigens zijn de afbeeldingen van Jacobus als kind nooit echt bestudeerd, zoals Madou terecht aangeeft. Hier blijkt ook haar didactisch vermogen om ingewikkelde toestanden op een eenvoudige manier voor te stellen, wat een verademing is in de dikwijls door duistere Duitsers gedomineerde Jacobus-literatuur.

Boeknotities

In aparte kaderstukjes worden zo bijvoorbeeld minder bekende aspecten als de stamboom van Jezus, het credo van de apostelen, de tau-staf (met spijtig genoeg geen verwijzing naar Sint-Antonius met zijn varken!) of de kroon van Sint-Jacobus of de “Voto de Santiago” fijntjes uit de doeken gedaan.

Dit eerste deel is nogal literair-historisch georiënteerd, en de afbeeldingen zijn dan ook veelal illustraties bij de uitvoerig geciteerde teksten van legenden en mirakels.

Interessanter is het tweede deel, waarin de “verbeelding” van Sint-Jacobus belicht wordt.

Achtereenvolgens behandelt zij Jacobus als apostel en als martelaar, Jacobus zittend of schrijvend. Bijzondere aandacht schenkt zij aan Jacobus als pelgrim of in het gezelschap van pelgrims. In haar zoektocht naar het specifieke in de iconografie van Jacobus heeft Mireille Madou zelfs een nieuw type ontdekt, met name wat zij “de Vlaamse Jacobus” noemt. Het is een variëteit op de afbeelding van Jacobus als apostel, waarbij hij van Christus, als symbool van zijn zending (naar Spanje), een gedeeltelijk ont-schorst twijgje ontvangt. Aan dit takje hangt een schelp aan een touwtje, en dat is precies de Vlaamse variant, die enkel voorkomt in de Zuidelijke Nederlanden eind 15de en begin 16de eeuw.

Jacobus deed zijn reis van het Heilig Land naar Spanje niet op een bootje, maar op een rotsblok (de steen die in de kerk van Padrón onder het altaar wordt bewaard, zou dit rotsblok geweest kunnen zijn!), dat soms zelfs de afmetingen van een heus eilandje aanneemt, waarop hij over de zee drijft. In de Vlaamse versie, weeral uit de 15de-16de eeuw, wordt Jacobus regelmatig slapend afgebeeld, terwijl hij “on the rocks” over de golven drijft. Vooral in de boekverluchting, zowel in manuscripten als (post)incunabelen, wordt dit thema regelmatig afgebeeld.

Een laatste hoofdstuk, dat wij met bijzondere aandacht gelezen hebben, is gewijd aan Jacobus te paard. Hier maakt zij wel enkele zijsprongen naar de twintigste-eeuwse iconografie, met een majestueus schilderij van Salvador Dalí van een overweldigende Matamoros te paard!

Het beeld van Jacobus Matamoros is in de loop der eeuwen trouwens herhaaldelijk getransformeerd, afhankelijk van het heersende vijandbeeld, tot Mata-turcos, Mata-indianos en, ten tijde van Franco en de Spaanse burgeroorlog, zelfs Mata-comunistas! Het is jammer dat Mireille Madou deze evolutie niet verder onderzocht heeft, al was het maar in enkele hoofdlijnen. Nu blijven we op onze honger zitten! Ook de hedendaagse pelgrims-beelden langs de camino en elders, mogen in de toekomst misschien eens op haar aandacht rekenen?

Het boek is vooral prachtig door de ruim honderd afbeeldingen in kleur van beelden, schilderijen en miniaturen uit vooral de Middeleeuwen, en die stuk voor stuk echte pareltjes zijn. Vele afbeeldingen kende ik enkel als foto's in zwart-wit, maar kleur scheidt toch een extra dimensie. Dat ook ons genootschap hiervoor een financiële bijdrage heeft geleverd, mag ons met trots vervullen.

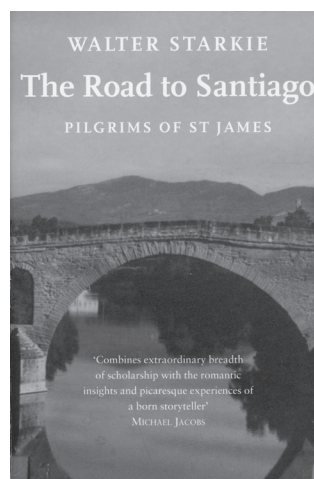
Martin Kellens
Houthalen

The road to Santiago, Pilgrims of St James, Walter Starkie,
John Murray (Publishers) Ltd., Londen

Met enige scepsis neem je de paperback editie uit 2003 ter hand: het originele werk dateert al van 1957. Sindsdien is er over Sint-Jacob zoveel gestudeerd, gepubliceerd, rechtgezet en kromgetrokken dat een boek van haast een halve eeuw oud je nauwelijks nog iets kan bijbrengen. Tenzij..

Ja, tenzij de auteur iets heel apart te vertellen had, een eigen verhaal. Walter Starkie is zo iemand. Hij is een geboren ler, hij doceerde Spaans en Italiaans aan het Trinity College in Dublin, leidde het Abbey Theatre, publiceerde studies over de toneelauteurs en Nobelprijswinnaars Benavente en Pirandello, was 15 jaar directeur van de afdeling Madrid van de British Council en werkte jaren op verscheidene plaatsen in de Verenigde Staten. Dit is op zichzelf al een uitzonderlijk curriculum maar Starkie trok bovendien met zigeuners door Hongarije, Transsylvanië en Spanje en pelgrimeerde in 1924, 1944, 1951 en 1954 naar Compostela. Zijn trouwe gezelschap op deze tochten was een vedel, waarop hij zichzelf begeleidde bij het zingen van Keltische en andere liederen.

"The road to Santiago" is een ietwat vlakke titel voor een bijzonder boeiend boek dat vandaag nog zo fris, origineel en lezenswaardig is als toen het voor het eerst verscheen. Het eerste deel gaat over "Early pilgrims" en kan beschouwd worden als een algemene inleiding. De Sint-Jakobslegende komt er aan bod; Santiago en Almanzor, de matamoros, Alfons VI en Cluny, Karel de Grote en het Roelandslied, de codex Calixtinus, de Orde van Sint-Jakob, Sint-Jakob en de Nieuwe Wereld. Tot zover brengt het voor de gemiddelde Santiagokenner van vandaag wellicht niet zoveel nieuws. De afronding van dit eerste deel met enkele confrontaties (Sint-Jakob en Sint-Thomas van Canterbury, Erasmus en Sint-Jakob, Quevedo en Sint-

Jakob) en de opvoering van enkele "early pilgrims" getuigt al van de eigen aanpak van de schrijver.

Deel II handelt over "de Moderne pelgrim". Het steunt vooral op de eigen Jakobstochten van de auteur maar het is geen reisverslag. Starkie volgt bij zijn verhaal geen opgelegd schema maar combineert verschillende routes met elkaar, vooral de route van Arles, de Camino del Norte en de Camino francés. Een toevallige ontmoeting kan zijn verdere route beïnvloeden en zelfs bepalen.

Starkie is een bijzonder belezen man maar helemaal geen kamergeleerde. Hij trekt er zelf op uit in het gezelschap van zowel een ongeletterde messenslijper als van universiteitsprofessoren. Zijn ontmoetingen en ervaringen zijn echter niet banaal. Integendeel, ze gaan naar de diepte. Daarbij trapt hij nooit in de val van de egotripperij: zijn gesprekspartners zijn de hoofdfiguren, hij is hun tolk. Het boek geeft blijkt van een ongewone en brede kennis maar het straalt vooral warmte en betrokkenheid uit, ontmoeting. Met zijn Ierse en Keltische wortels voelt Starkie zich uiteraard helemaal thuis in Galicië met zijn mythische en mystieke achtergronden.

Wie over de pelgrimstocht streng ascetische opvattingen heeft zal misschien wel eens de wenkbrauwen fronsen. De auteur heeft beslist gevoel voor de ascetische waarden van een pelgrimstocht maar hij versmaadt evenmin een goed glas wijn, hij feest volop mee als het feest is en een stukje meerijden met een auto tast zijn pelgrimseer niet aan.

"The road to Santiago" behoort tot de betere werken in zijn soort. Op de flap staat niet ten onrechte "(dit boek) combineert een ongewoon brede onderlegdheid met de romantische opvattingen en de picareske ervaringen van een geboren verteller". Het is vlot geschreven en het leest aangenaam maar het veronderstelt toch een tamelijk goede kennis van het Engels.

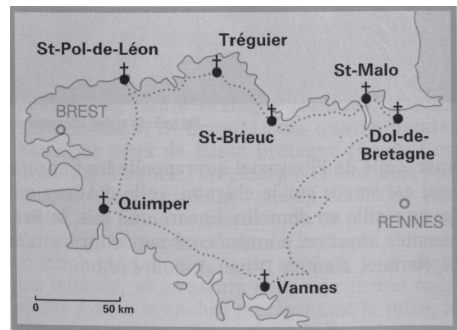
Jan Verhaverbeke

TRO BREIZ

WAT BETEKENT TRO BREIZ?

Een ongewone titel, een titel die buiten de rij staat. Het is dan ook Bretoens en verwijst naar een pelgrimstocht in Bretagne en kan als de ronde van Bretagne vertaald worden maar dan langs de heel oude grenzen van het koninkrijk Bretagne, zoals die voor de invallen van de Noormannen bestonden. Volgens professor Louis Massignon is de Tro Breiz een vervolg op de cultus van zeven afgoden voor de invoering van het christendom in Bretagne.

In de Middeleeuwen betekende Tro Breiz of Tro Breizh de pelgrimage ter ere van de zeven heilige stichters van Bretagne. Die zeven heilige stichters waren: Saint-Samson; Saint-Patern; Saint-Corentin; Saint-Pol Aurélien; Saint-Tugdual; Saint-Brieuc en Saint-Malo. Zij worden ook de vaders des (Bretoensen) vaderlands genoemd. De pelgrimsweg liep rond het Bretoense schiereiland, langs de plaatsen naar de zeven genoemd en die lagen ongeveer op de grenzen van het oude koninkrijk Bretagne. Hoe belangrijk deze tocht was blijkt uit de oude statuten van het kapittel van de kathedraal van Rennes. Daarin werd evenveel waarde gehecht aan deze tocht als aan een pelgrimage naar Rome, Jeruzalem of Compostela.

Volgens Alain Guigny in zijn werk *Les Chemins du Tro Breiz* is het nationaliteitsgevoel van de Bretoenen niet te vergelijken met het Duitse Mutter Deutschland-Gefühl of met het Heilige Rusland. Soms geeft Bretagne de indruk hoofdzakelijk een mozaïek van verschillende parochies te zijn of om het in het Bretoens dialect te zeggen: kant bro, kant giz, wat zoveel betekent als cent pays, cent coutumes. Wie ooit door Bretagne reisde kan deze stelling wellicht bijtreden. Het Bretoense Bro komt nog het best als equivalent van het Duitse Heimat tot zijn recht. Bij deze verscheidenheid is een religieuze levensbeschouwing als het ware het bindmiddel.

ZEVEN HEILIGEN

De oudste vermelding van de cultus van de zeven Bretoense heiligen

Pelgrimsoorden

vinden we in de Codex Parisiensis bewaard in de Franse Nationale Bibliotheek. Alain de Lille (1114-1204) vertelt ons het verhaal van Saint-Samson in Armorica (Bretagne) samen met zes andere bisschoppen die zijn broers waren. Zeven monseigneurs of zeven broers. In het Roelandslied in de versie Foerster is eveneens een vermelding van de cultus van de zeven heiligen in Bretagne en wel als volgt : ‘...Piniax les guie a une vert enseingne il est escript as. VII sains de Bretaingne. Cil qui requierent Saint Jaque en Espaingne.’

Volgens vernoemde Alain de Lille waren de zeven broers bisschoppen zonen van een adellijke dame uit het Britse Domnonée of van een Ierse koningin. Hun adellijke moeder had vooraleer zwanger te zijn, met hand en tand in haar omgeving de stelling verdedigd dat een vrouw alleen een meerling op de wereld kon zetten als ze met meerdere mannen betrekkingen had gehad. Maar wat gebeurde? Was het nu een foutje van moeder natuur of was het een zichtbare straf voor zoveel prietpraat, de dame in kwestie baarde een meerling en wel zeven zonen. Hoe dan ook, de kersverse moeder was, om het met een eufemisme te zeggen, niet gelukkig met zo’n onverwachte kinderzegen. Zij verwachtte zich aan een algemene blaam en daar was ze geen klein beetje beducht voor. En hetgeen Mozes overkwam, overkwam haar zeven boorlingskes. Ze werden door een meid in een mandje op het water gelegd. Er wordt bij verteld dat de moeder haar kroost graag had zien verdrinken.

Op het laatste nippertje werden de kinderen echter gered. Volgens sommige bronnen, ontfermde een koning zich over hen, volgens andere bronnen bracht een bisschop hen boven water en wind en gaf hen een degelijke christelijke opvoeding. Zo degelijk christelijk dat ze alle zeven ergens in Bretagne bisschop en heilig werden. Alle zeven zijn ze op een glasraam in de kathedraal van Dol-de-Bretagne afgebeeld. Hun levensverhaal is in de loop der jaren door monniken meerdere keren neergeschreven.

DÉ WEG EN DE PELGRIMS

De Tro Breiz afleggen is eigenlijk, zoals hoger gezegd, een pelgrimstocht ondernemen binnen de grenzen van het oude koninkrijk Bretagne en er de graven van de zeven stichters vereren. Het betekent een weg volgen in tegengestelde richting van de wijzers van de klok. Pelgrimswegen vergelijken is moeilijk, pelgrims vergelijken iets makkelijker. De wegen hebben dat gemeenschappelijk dat ze bezaaid zijn met kapellen, abdijen, bronnen, herinneringen en eigen kenmerken. Tot de kenmerken langs de Tro Breiz- pelgrimsweg behoren de kruisen, vaak hét herkenningspunt. Vaak zeven kruisen naast elkaar zoals in Plélan-le-Petit. De weg brengt de pelgrims langs de zeven eerste bisdommen van Bretagne. In tegenstelling tot de pelgrimstochten naar Compostela, waarvoor oude en moderne pel-

grimsgidsen bestaan, is er voor Tro Breiz geen enkele vergelijkbare pelgrimsgids voorhanden. Hieruit meent men te besluiten dat iedereen de vrijheid had naar eigen goeddunken de weg af te leggen. Einde 19de en begin 20ste eeuw hebben enkele historici getracht dé weg na te trekken. Maar algemeen gangbaar is het afleggen van de weg te verdelen over een periode van zeven jaar. D.w.z. ieder jaar van een bisdom naar een ander. Het maken van de Tro Breiz gold als een soort verplichting voor elke Bretoen maar waarborgde ook de hemel na de dood aan allen die de tocht aflegden. Wie dat tijdens zijn leven niet had gedaan, zou na zijn dood in het vagevuur de weg als straf afleggen en wel op de volgende manier: elk jaar eenmaal een stuk weg gelijk aan de lengte van de doods-kist. Voor de pelgrim waren er onderweg voorzieningen en bepaalde voorrechten. De pelgrim zelf genoot van een speciale bescherming, was ook vrijgesteld van tolheffingen. Hij mocht niet zo maar worden aangehouden noch aangevallen. Elke aanval op zijn persoon werd als bris de sauvegarde beschouwd en met excommunicatie bestraft. Maar tegen alle gevaren konden geen voorzorgen genomen worden. Zo kon een pelgrim plots oog in oog met een wolf staan en dan moest hij zelf het hachje redden. Als algemene regel gold dan het volgende: veel lawaai maken; de houten schoeisels tegen mekaar kloppen; met een steen gooien. Maar daarnaast kende Bretagne, naar analogie met buikdansen en het slangen bezweren, de Dans ar Bleiz, de wolvendans.

De pelgrimstochten naar de zeven bisdommen werden om diverse redenen ondernomen. Het kon na een veroordeling als opgelegde strafbedevaart maar uiteraard ook uit devotie. Het hoogste aantal tochten werd in de 14^{de}

Pelgrimsoorden

Pelgrimsoorden

eeuw ondernomen. Vier perioden werden als de beste beschouwd, nl. rond Pasen, rond Pinksteren, rond het feest van Sint-Michiel en Kerstmis. Een document uit 1424 leert ons dat de Tro Breiz nog slechts in twee perioden ondernomen werd. In welke wordt in het document niet gepreciseerd.

TRO BREIZ IN ONBRUIK

De pelgrimage, de Tro Breiz, kende een terugloop, zeg maar een verval. Volgens sommigen lag de oorzaak in de vereniging van Bretagne met Frankrijk. Maar tijdens het bewind van Lodewijk XIV kregen pelgrims felle tegenwind van Colbert die o.a. met de rijksfinanciën, het staatssecretariaat van het hof belast werd en daarbij nog andere bevoegdheden kreeg. Hij fulmineerde tegen pelgrims en pelgrimages zoals ook tegen het aantal feestdagen. Hij zag dat als uitvluchten om niet te moeten werken en sprak over het cultiveren van het fainéantisme. In 1671 vaardigde hij een ordonnantie uit pourempescher (sic) les abus qui se commettent dans les pèlerinages. En dan de Franse revolutie! Allemaal pogingen om achter het pelgrimeren een eindpunt te zetten. Vergeefs! Na een periode van stilte is er sedert ongeveer 1994 een herleving van de Tro Breiz.

De Tro Breiz, zo'n 600 km of 109 Bretoense mijlen in het totaal, wordt opnieuw gestapt langs paadjes waar regelmatig honden dolen, langs bronnen met geneeskrachtig water, langs plaatsen waar pelgrims bij particulieren gastvrijheid vinden, waar legenden leven, waar pelgrimsliederen gezongen worden. De tocht duurt zeven jaar, want elk jaar wordt van één bisdom naar een ander gestapt en na zeven jaar zit de tocht er dan op.

Les chemins du Tro Breiz is eveneens een naam van een genootschap dat in Saint-Pol-de-Léon gevestigd is. Diverse verenigingen in steden als Saint-Brieux, Saint-Pol-de-Léon verstrekken informatie over de tocht. Om de tocht helemaal correct te ondernemen, moet de pelgrim vertrekken vanuit Saint-Michel-en-Grève, gelegen ten westen van Lannion. Volgens de legende hebben daar de zeven heilige broers (les seïzh breur) voet aan land gezet.

Tot de herleving van de Tro Breiz heeft de auteur Alain Guigny veel bijgedragen. Hij ondernam een studie i.v.m. deze pelgrimage en is een gekend conferencier die in gans Frankrijk hierover lezingen geeft.

Mia Voordeckers, Mol

Association Les Chemins du Tro-Breiz, Place de l'Evêché - BP 118, 29250
St-Pol-de-Léon - France
www.tro-breiz.com

TWINTIG JAAR GENOOTSCHAP

Het ontstaan

De stichting van het Vlaams Compostelagenootschap in 1985 is het initiatief geweest van twee individuen die elk op hun manier in de ban van Santiago waren geraakt. Wilfried Wijn was een van de eerste Vlamingen om met de fiets naar Santiago te trekken. Pater Mondelaers had tijdens zijn verblijf in Frankrijk de Jakobswegen de leren kennen en had vooral belangstelling voor de culturele en historische betekenis van de pelgrimage naar Santiago. Dat het Genootschap vervolgens in korte tijd is uitgegroeid tot een vereniging die in heel Vlaanderen bekendheid geniet, had het te danken aan de grote tentoonstelling over de pelgrimswegen naar Santiago die in hetzelfde jaar te Gent plaatsvond. Zo is, kort samengevat, onze vereniging ontstaan.

DE HERONTDEKKING VAN SANTIAGO

Vooraleer dieper in te gaan op de details van deze geschiedenis, wil ik eerst even een beeld schetsen van het wetenschappelijk onderzoek over de Jakobswegen in die dagen en van de groei van hun populariteit. Laat me beginnen met de vaststelling dat de herontdekking van Santiago als reisdoel slechts in het laatste kwart van de vorige eeuw op gang is gekomen. In Spanje was aan het begin van de twintigste eeuw de pelgrimage naar Santiago zo goed als uitgestorven. De herontdekking van het graf van de apostel Jacobus en de bevestiging door Paus Leo XIII van de echtheid van deze relieken, veranderde daar niets aan. Het was wachten op generaal Franco, zelf afkomstig uit Galicië, die de traditie van Sint-Jakob als patroon van Spanje op handige wijze wist in te schakelen in zijn nationalistische politiek. Zo werd hij ertoe gebracht om ook het wetenschappelijk onderzoek rond de bedevaart naar Santiago te bevorderen. In 1945 verscheen het driedelige werk *Las peregrinaciones Jacobeas*, het eerste standaardwerk over het thema. Het werd bekroond met een ereprijs door Franco uitgereikt. In Frankrijk hadden E. Mâle en J. Bedier in de jaren twintig reeds gewezen op de belangrijke rol van de Jakobswegen bij de verspreiding van de Romaanse kunst. In 1939 beëindigde Jeannine Veillard haar vertaling van het vijfde boek van Codex Calixtinus, de zogenaamde Gids voor de pelgrim. Vooral dit laatste werk spreekt in Frankrijk tot de verbeelding van velen. In 1950 wordt te Parijs de eerste Santiagovereniging opgericht, de *Société des Amis de Saint-Jacques de Compostelle*. Ze wordt in 1965 aangevuld met

een *Centred'études compostellanes* met de bedoeling om het wetenschappelijk onderzoek over de Jakobswegen te stimuleren. De belangstelling voor de Jakobswegen bereikt in die periode stilaan het grote publiek. Er treden wetenschappers op de voorgrond wier studies grote bekendheid verwerwen, zoals E. Labande, G. Jugnot en R. Oursel. Ook talloze amateur-historici interesseren zich voor het fenomeen. De definitieve bevestiging komt in 1978. In dat jaar publiceren twee journalisten, P. Barret en J.N. Gurgand een boek met als titel *Priez pour nous à Compostelle*. Daarin combineren ze hun eigen ervaringen van een tocht naar Santiago met de bevindingen en hypothesen van wetenschappers. Een boek, geschreven in meeslepende stijl, dat voor velen de inspiratie wordt voor een reis naar Santiago. In die tijd is het Franse Genootschap het enige in zijn soort. De talloze genootschappen in Spanje dateren slechts van na 1990, met uitzondering van de *Amigos del Camino de Santiago van Estella*, dat opgericht werd in 1962. De hedendaagse belangstelling in Spanje voor de Camino is dus helemaal niet zo oud als men zou denken. In feite is het zelfs zo dat de grote buitenlandse genootschappen ouder zijn en dat de stimulans om de Camino francés opnieuw tot leven te wekken voor een groot gedeelte van buiten Spanje kwam.

TWEE INITIATIEVEN

In 1967 komt pater Mondelaers, na een verblijf van zes jaar in Kongo, aan in Parijs, waar hij zich het lot aantrekt van de Afrikaanse gastarbeiders. Hij staat er geruime tijd aan het hoofd van een parochie. Tijdens de zomermaanden gaat hij op verkenning in het Franse binnenland. Hij is sterk geïnteresseerd in kunst en geschiedenis en komt op die wijze al vlug op het spoor van de vier grote Franse Jakobswegen. Te Parijs maakt hij kennis met mevrouw J. Warcollier, secretaris van de *Société des Amis de Saint-Jacques* en wordt lid van de vereniging. Zijn interesse voor Sint-Jakob is gewekt en zal hem nooit meer loslaten.

In 1982 keert pater Mondelaers terug naar de Sint-Andriesabdij te Brugge. Rond die tijd rijpt bij hem het plan om in Vlaanderen ook een Compostelavereniging op te richten. J. Warcollier, met wie hij in contact is gebleven, spoort hem daartoe aan, net zoals ze ook enkele jaren voordien haar Engelse vrienden stimuleerde om in Groot-Brittannië een vereniging op te richten, wat effectief gebeurde in 1983. In zijn familie en in zijn vriendenkring vindt hij zonder veel moeite enkele tientallen belangstellenden die bereid zijn zich aan te sluiten.

Brugge was echter niet de enige plaats in Vlaanderen waar het

Stichtingsvergadering van het Compostelagenootschap (4 mei 1985)

Compostelavirus begon te woeden. In dezelfde periode trok een andere figuur in Vlaanderen rond met dia's over zijn Compostelatocht. Zijn naam was René Brynaert. De achtergrond van zijn belangstelling lag vooral in het langeafstandswandelen. Hij had reeds vaker grotere tochten gemaakt en ontdekte op die manier Santiago als reisdoel. Met bescheiden middelen gaf hij in 1979 een reisgids uit van de Camino francés, de eerste in het Nederlands. Hij baseerde zich daarbij op een Franse reisgids samengesteld door Abbé Bernès. In Spanje was eind de jaren zeventig Don Elías Valiña Sampedro, een andere pionier, begonnen met de bewegwijzering van de camino, wat het samenstellen van een topogids mogelijk maakte. Een van de mensen die zich door Brynaert lieten inspireren om zelf op tocht naar Santiago te gaan was Staf Peeters. Die bracht Wilfried Wijn op het idee om in 1980 met de fiets naar Santiago te trekken. Wilfried publiceerde zijn reiservaringen en omdat hij lid was van Sporta, een sportorganisatie die zijn wortels had in de Norbertijnerabdij van Tongerlo, koesterde hij het plan om binnen Sporta, naar analogie van de Jakobsbroedersschappen van destijds, een hedendaagse broederschap van Santiagogangers op te richten. Sporta had de infrastructuur die daarvoor kon dienen. Het beschikte bijvoorbeeld over een bibliotheek en documentatiecentrum. Deze zouden kunnen gebruikt worden om aan toekomstige pelgrims informatie te bieden.

OPRICHTING VAN HET GENOOTSCHAP

Eind 1984 waren zowel pater Mondelaers als Wilfried Wijn ver gevorderd met hun plannen. Beide groepen traden met elkaar in contact. Ze zagen in dat het weinig zin had om in Vlaanderen uit te pakken met twee Compostelaverenigingen en dat overleg wenselijk was. Het bleek bovendien dat de invalshoeken van beiden complementair waren. Pater Mondelaers' interesse ging in eerste instantie uit naar geschiedenis en cultuur, terwijl Wilfried Wijn vooral het beleven van de tocht centraal stelde. De oplossing die werd uitgedokterd was typisch Belgisch: één genootschap en twee onderafdelingen. De broederschap van de pelgrims zou onderdak krijgen in Sporta en het studiegenootschap in de Sint-Andriesabdij te Brugge. Volledigheidshalve dient nog opgemerkt dat vanuit het Volkskundemuseum te Gent belangstelling was ontstaan om te participeren in het studiegenootschap, wat ertoe leidde dat Roel Van de Walle (reeds overleden), conservator van dit museum, aangesteld werd om het studiegenootschap te leiden. Wilfried Wijn nam de leiding op zich van de broederschap, terwijl pater Mondelaers secretaris werd van de overkoepelende vereniging, die het statuut kreeg van vzw. Bleef dan nog het probleem om een geschikte voorzitter te vinden. Ook hier liet een oplossing niet lang op zich wachten. De Leuvense hoogleraar kunstgeschiede-

Ontmoetingen aan de kathedraal van Santiago

nis, J.K. Steppe, werd bereid gevonden deze functie op zich te nemen. Of althans deze titel te willen dragen, want hij had van bij het begin duidelijk gemaakt dat hij de vereniging niet zou leiden. Met de installatie van een door Sporta geleverde ondervoorzitter op het niveau van overkoepelende vereniging waren alle evenwichten voldoende gerespecteerd. Deze functie werd waargenomen door prof.dr. U. Claeys, die later directeur-generaal van Toerisme Vlaanderen zou worden.

Met ieders instemming kwam op die wijze de dagelijkse leiding van de vereniging in handen van pater Mondelaers. De vereniging hield haar eerste bijeenkomst op 20 april 1985 in het Sportacentrum te Tongerlo. Het was de start van een traditie die nog steeds bestaat, hoewel de inhoud van deze bijeenkomsten sterk is geëvolueerd. De volgende bijeenkomst vond op 4 mei in de Sint-Andriesabdij plaats. Bij deze gelegenheid werd het Vlaams Compostelagenootschap officieel opgericht. Mevr. J. Warcollier van het Franse Compostelagenootschap woonde deze vergadering bij. De vereniging kreeg onmiddellijk de wind in de zeilen. In juli 1985 telde men 240 leden; in april van het jaar daarop was dit aantal reeds gestegen tot 441.

Enkele maanden later werd het programma bekend gemaakt voor het kunst- en cultuurfestival Europalia 1985-86. Toevallig was Spanje aan de beurt. Het bleek dat een grote tentoonstelling over de pelgrimstocht naar Santiago werd geprogrammeerd die zou plaatsvinden in de Sint-Pietersabdij te Gent. Een wetenschappelijk comité nam de voorbereiding van deze manifestatie op zich. Het bevatte naast J. Steppe een aantal ande-

re gezaghebbende specialisten: P. Caucci von Saucken (Perugia), R. de La Coste-Messelière (voorzitter van het Centre des Etudes Compostellanes te Parijs), R. Plötz (Museum voor Volkskunde Kevelaer) en J. Van Herwaarden (Erasmus Universiteit Rotterdam). Het was de eerste keer dat een tentoonstelling van die omvang rond het thema van de Jakobswegen werd georganiseerd. Analoge initiatieven vonden slechts in de jaren negentig in Spanje plaats, wanneer de Galicische regering het Jubeljaar in Santiago aangreep om een aantal grote culturele manifestaties op het getouw te zetten. De tentoonstelling te Gent werd een groot succes, hoewel de catalogus duidelijk de sporen liet zien van haastwerk. Pater Mondelaers kreeg als taak om de gidsen op te leiden en begeleidde zelf een groot aantal groepen. Het Compostelagenootschap nodigde de genootschappen van Groot-Brittannië en Frankrijk uit om een bezoek te brengen aan de tentoonstelling en organiseerde zo zijn eerste internationale bijeenkomst. Ze vond plaats van 9 tot 11 november 1985 en werd ook bijgewoond door een groep van belangstellenden uit Wallonië en Nederland. Ook daar begon men te denken aan de oprichting van een eigen vereniging.

EERSTE LEVENSJAREN

Wanneer men de eerste twee jaargangen van De Pelgrim doorneemt, wordt men vooral getroffen door het enthousiasme en de energie die pater Mondelaers in die periode aan de dag legde om zijn vereniging verder uit te bouwen. Je leest hoe de eerste pelgrims zich aanmelden en hoe ze worden ontvangen. In de eerste maanden reeds wordt gedacht aan het uitbouwen van een studiebibliotheek. Pater Mondelaers fabriceert een geloofsbrief om mee te geven aan wie vertrekt en in Antwerpen bouwt Jaak Baret stilaan een verkoopdienst uit. In de zomer van 1985 trekt pater Mondelaers voor de eerste keer naar Spanje. Hij heeft een heel gezelschap mee: J. Baret, F. Dendooven die tot in 1999 de taak heeft waargenomen van schatbewaarder van onze vereniging, pater L. De Prest van de Sint-Andriesabdij en dr. J.Reinards, een van de stichtende leden. Het wordt een onvergetelijke ervaring. Pater Mondelaers ontpopt zich als een vijfsterren gids, op vele plaatsen ontmoet men leden die onderweg zijn en men houdt regelmatig halt om te genieten van de goede dingen des levens maar ook om de nodige contacten te leggen met figuren die zich op bepaalde etappeplaatsen inzetten voor het onthaal van de pelgrims en de opwaardering van de camino. Pater Mondelaers weet hun harten te winnen en vestigt op die manier ook de naambekendheid die onze vereniging nog steeds langs de camino bezit. Deze onderneming wordt het jaar daarop herhaald en groeit uit tot een gewoonte, met telkens andere deelnemers die naar huis terugkeren met legendarische verhalen over wat ze onderweg hebben beleefd. Aan het eind van elke reis blijft Pater Mondelaers een tijdje in Santiago en

helpt er met het onthaal van de aankomende pelgrims. Een gebaar dat daar sterk wordt geapprecieerd: zowel door de aankomende pelgrims als door de kerkelijke autoriteiten.

Het is niet dat zeker pater Mondelaers zich bij de stichting van het Genootschap gerealiseerd heeft dat de begeleiding van Santiagogangers zo belangrijk zou worden. Het was in ieder geval een taak waaraan hij zich al vlug met hart en ziel wijdde.

Dat dit moest gebeuren binnen het kader van de abdij waarvan hij deel uitmaakte, was voor hem een zegen maar soms ook een rem. De abdij leverde immers het geschikte kader voor de ontwikkeling van een spiritualiteit die de hedendaagse pelgrim aanspreekt. In die zin trad pater Mondelaers in de voetsporen van de Franse pater Henri Branthomme die kort na de Tweede Wereldoorlog was begonnen met de organisatie van bedevaarten naar Santiago. Hij zag in dat bij velen die vandaag naar Santiago trekken ook spirituele motieven een rol spelen en rekende het tot zijn taak om hen hierin bij te staan. Aan de andere kant was de abdij vaak ook te klein voor pater Mondelaers. Een abdijsamenleving is nu eenmaal

Mee in de processie van Zoutleeuw (1989)

gestoeld op regelmaat en rust en daar had hij het soms moeilijk mee. Niettemin heeft de abdij hem steeds gesteund bij zijn werk. Het Genootschap kreeg er een lokaal waar het vooral in het weekend gonsde van de drukte. Gasten die van ver gekomen waren bleven in de abdij logeren en regelmatig ontvingen in de abdijskerk pelgrims voor hun vertrek de zegen.

Net als iedere vereniging was ook het Compostelagenootschap bestendig in evolutie. Naarmate de belangstelling toenam voor Santiago dook de vraag op wat precies de taak was van de vereniging en hoe ze haar activiteiten verder moest uitbouwen. Deze vragen komen aan bod in de volgende afleveringen.

Dirk Aerts

DE MIDDELEEUWEN (2)

Begin en einde

Zoals in mijn eerste artikel vermeld moeten wij, voordat we de 'studie van het denken in de Middeleeuwen' aanvatten toch enkele begrippen en termen duidelijk omschrijven. Zo vragen termen als 'paradigma', 'scholastiek', 'nominalisme',... om enige verklaring; niet dat ik de lezer onderschat, maar in een filosofisch discours is het onontbeerlijk dat het begrippenapparaat tussen lezer en schrijver één-éénduidig is. Het wat dieper ingaan op deze termen heeft dan nog het bijkomend voordeel dat het ons het denkklimaat van die tijd (14, 15 en 16de eeuw) beter laat aanvoelen. Maar laten we beginnen bij het begin.

Periode en het probleem van de cesuur

Wanneer men de Middeleeuwen laat aanvangen met 'de laatste Romein en de eerste scholasticus', Boëthius (ca. 480-525) en - even arbitrair - laat eindigen met de ontdekking van Amerika (1492), dan staat men voor een enorme periode van 1000 jaar.

Historici hebben wel altijd de neiging gehad tot periodiseren. Formeel didactisch zijn daar wel argumenten voor. Bepaalde personen en/of gebeurtenissen zijn belangrijker dan andere en zouden zo kunnen dienen als bakens in het geschiedenisonderricht. Maar iedere historicus die zichzelf respecteert zal dan zijn eigen gebeurtenis of persoon naar voor schuiven als hét moment dat aan de basis lag van dé verandering (wat op zich reeds een teken is van de moeilijkheid tot periodiseren).

Wanneer we (zoals Umberto Eco) de ontdekking van Amerika als decisief beschouwen voor het einde van de Middeleeuwen, als het begin van een 'nieuwe tijd' dan kunnen we daar toch enkele vraagtekens bij plaatsen. Dan eindigen de Middeleeuwen in deze visie op het hoogtepunt van hun kunnen. Ontdekkingsreizen van dat niveau vragen toch heel wat know-how zowel op gebied van navigatie, cartografie en scheepsbouw. Ook economisch moet het zeer goed gaan om dergelijke projecten te sponsoren. Werden al deze randvoorwaarden dan klaargestoomd tijdens Huizinga's Herfsttij der Middeleeuwen of tijdens B. Tuchmann's Waanzinnige veertiende eeuw? In elk geval zat ook geen enkele ontdekkingsreiziger te wachten op Copernicus om uit te varen.

Inhoudelijk is het probleem van de cesuur nog frappanter. Het voorkomen

van een inhoudelijk, specifiek kenmerk zou eventueel het invoeren van een bovenste en onderste cesuur rechtvaardigen. Kunnen de Middeleeuwen gekenmerkt worden door bv. één specifieke socio-economische structuur, nl. de feodaliteit? Dan is Duitsland zeer lang in de Middeleeuwen blijven steken, terwijl het net in Duitsland is geweest dat de vernieuwing zijn grootste elan heeft gekend.

Of is de Scholastiek een dergelijk valabel kenmerk? Dan is Boëthius als onderste cesuur veel te vroeg gesteld. Over de kwaliteit van de Scholastiek rond 800 schrijft de Belgische mediëvist André van de Vijver: 'De eerste vruchten zijn er dan ook naar. Het werk van Alcuinus van York aan de ambulante paleisschool van Karel de Grote was, getuigen zijn werken, van een uiterst eenvoudige en, zouden wij zeggen, slechts inleidende aard: Een matiger begin was niet mogelijk'. Het einde dan van de formele Scholastiek (d.i. het ophouden van het kopiëren van de

oude meesters samen met het in onbruik raken van de specifiek scholastieke stijl) gebeurt zeer plots rond 1530-1550. Maar hierop zijn er ook veel uitzonderingen (we komen hier later nog op terug).

Naar de geest echter zouden wij volgens Peter Sloterdijk (Kritiek van de cynische rede), het einde van de Scholastiek pas nú beleven, omwille van de omkering leren-leven. Scholastiek heeft hier dan de betekenis dat men via

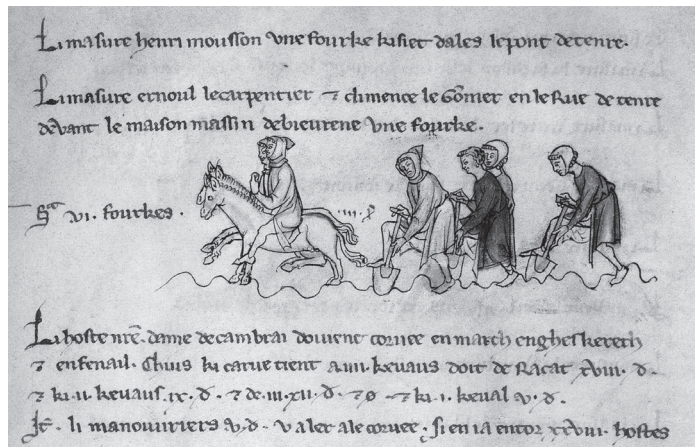
een bepaalde onderwijsstructuur wordt opgeleid voor een bepaald werk. Heden is het inderdaad zo dat velen een beroep uitoefenen, welke niet in het verlengde ligt van die opleiding.

Met het probleem zo scherp te stellen wil ik enkel de moeilijkheden beklemtonen die periodiseren met zich meebrengt.

Het einde van de Middeleeuwen?

Het zal de lezer intussen wel duidelijk zijn geworden dat ikzelf moeilijkheden heb met vooral de bovenste cesuur (1500) van de Middeleeuwen. En ik heb daar verschillende argumenten voor, wel wetende dat ieder argument evenveel waard is als zijn tegenargument.

Vooreerst lijkt het me onwaarschijnlijk dat een cultuur waaraan 1000 jaar is

gewerkt in enkele decennia zomaar vervangen wordt door 'iets nieuws'; anders en beter. Uit de analyse van de denkstructuren zal blijken dat er tussen de lancering van een nieuw concept en de algemene aanvaarding ervan meerdere generaties nodig zijn. Ik herhaal: Copernicus: 1543; Kepler: eerste helft 17de eeuw en Newton: tweede helft 17de eeuw. En dan nog zal het een tijd duren voordat het heliocentrisme tot de 'common sense' gaat behoren.

Ten tweede: de opmerkelijke figuren in die overgangstijd zijn zelf nog onderworpen aan de middeleeuwse manier van denken. Iedereen weet dat Newton naast zijn opmerkelijke *Principia Mathematica* en *Optica* veel heeft geschreven over 'middeleeuwse problematiek', binnen een middeleeuwse denktrant (astrologie, filosofie, theologie,...). Maar in de moderne geschiedschrijving worden deze werken als irrelevant voor de moderne wetenschappen beschouwd. Terecht, maar die werken bestaan.

Ten derde: wanneer een cultuur stukje voor stukje wordt afgebroken, dan moet op een bepaald moment 'de grote schoonmaak' gebeuren. Ik bedoel dat er een moment moet komen waarop er gebeurtenissen en/of personen voorkomen die een totale komaf maken met de culturele periode vóór hen. Die gebeurtenissen zijn er; die personen zijn er. En we vinden ze allemaal terug in de tweede helft van de 18de eeuw. Ik kom daar uitgebreid op terug, maar als relevant voorbeeld vermeld ik de Franse revolutie. Nà 1789 is het definitief gedaan met de middeleeuwse politieke structuren. Het wordt politiek nooit meer zoals vroeger.

En ten laatste: veel lezers zullen ongetwijfeld de opmerking maken dat de Renaissance toch geen Middeleeuwen meer zijn. De term Renaissance wordt algemeen gebruikt sinds het verschijnen van Jacob Burckhardt's *Kultur der Renaissance in Italien* in 1860. Maar wat schrijft diezelfde autoriteit in zijn *Weltgeschichtliche Betrachtungen*? "Een kenmerk van hogere culturen is hun vermogen tot renaissances. In een renaissance maakt ofwel hetzelfde of weleens later gekomen volken reeds vergane culturen tenminste gedeeltelijk tot de zijne, het zij omdat men er een soort recht op meent te hebben, het zij omdat men dit recht ontleent aan zijn bewondering voor die cultuur". En daar ben ik het volkomen mee eens!

Compromis

Het zou van mij nogal zinloos en utopisch zijn om de historische term 'De Nieuwe Tijd' te willen afschaffen en de Middeleeuwen te laten doorlopen tot pakweg 1750. En is het trouwens wel van belang de afbraak van de middeleeuwse denkstructuren te zien als een middeleeuws gebeuren, eerder dan een gebeuren van een 'Nieuwe Tijd'? Maar persoonlijk beschouw ik de periode 1500-1750 (gezien mijn argumenten van de nodige afbraaktijd, het blijvend voorkomen van middeleeuwse denkstructuren en de 'grote schoonmaak') als 'Late Middeleeuwen'.

Als goede democraat ben ik op zoek geweest naar een compromis en heb ik dat gevonden bij de Nederlandse mediëvist L.M. De Rijk, die in zijn Middeleeuwse wijsbegeerte, *Traditie en vernieuwing* uit 1977, het volgende schrijft:

"In feite ligt de middeleeuwse periode zoals ze in de formulering van academische leeropdrachten wordt vermeld, als louter werkeconomische eenheid voor ons. De leeropdracht betreft de academische bemoeienis van een docent en de daaraan verbonden rechten en plichten.

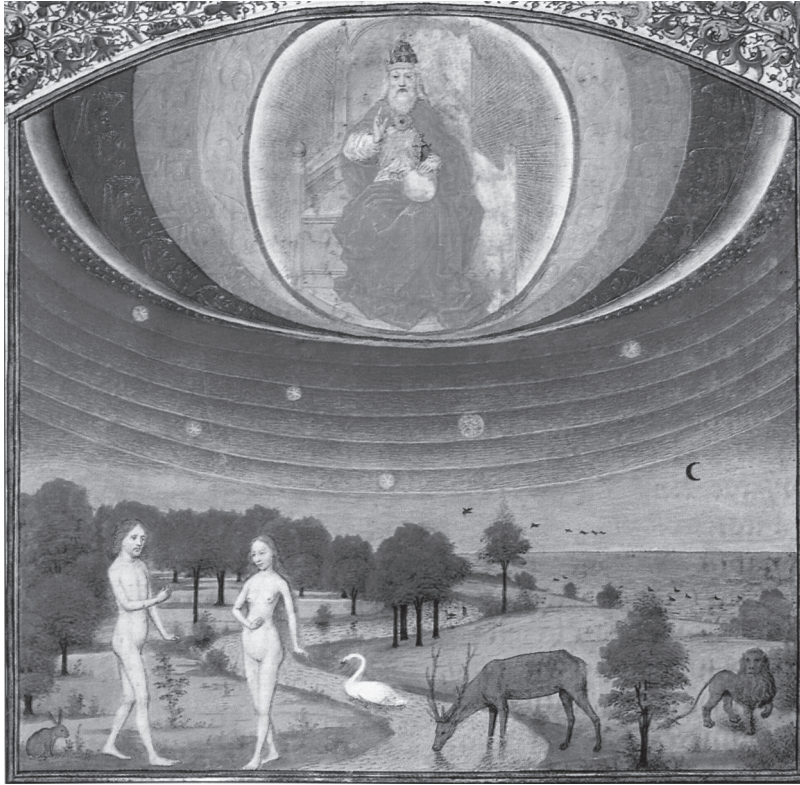
Welke wetenschaptheoretische of ideologische gezichtspunten de docent ook is toegedaan, de leeropdracht ligt er zoals hij luidt, inclusief het afgebakende tijdvak. Wanneer men dit combineert met het onuitroeibare gebruik van 'Middeleeuwen' als perioderingsterm, dan moet men die maar als kleurloze benaming aanhouden en stipulatief in de tijd vastleggen voor, bijvoorbeeld – dat is mijn keuze – 500-1500, niet vanwege eenigerlei gebeurtenis in die jaren of daaromtrent, evenmin omdat die periode dan juist duizend jaar omvat, maar enkel en alleen omdat voor de afbakening van de leeropdracht dit het meest praktische is, eenmaal gegeven de belerende leeropdrachten".

Verval en vooruitgang(-sidee)

Nauw aansluitend met het vorige hoofdstuk is de problematiek van verval en vooruitgang. Na een periode van 'verval' (periode waar geen vooruitgang meer wordt geboekt) heeft men algemeen de neiging een cesuur te plaatsen, waarna een nieuwe periode van 'vooruitgang' aanbreekt. De vooruitgangsproblematiek splitst zich op in twee deelaspecten: de vooruitgang op zich en het bestaan van een vooruitgangsidee.

Vooruitgang – in een statische optiek – veronderstelt dat het doel dat dient bereikt te worden, bekend is. Wanneer iemand een stap in een bepaalde richting zet en deze vooruit noemt, dan moet deze stap de persoon dichter bij het vooraf gestipuleerde doel brengen. Vooruitgang is dan een probleem van doelstellingen.

Binnen de periode 500-1500 was West-Europa overwegend christelijk geïnspireerd. Niemand zal betwijfelen dat het Christendom (net als elke ideologie) niet teleologisch is. M.a.w. voor de middeleeuwer was zijn tijd

ongetwijfeld – zowel individueel als, als mensheid – een ‘op-weg-zijn’ naar het uiteindelijke doel. Dit betekent ook dat de vooruitgangsidee (al was dit aardse tranendal slechts een tussenstation) impliciet aanwezig was. Deze idee zat mee ingebakken in zijn christelijk geloof.

De geschiedenis van de Middeleeuwen is een conglomeraat geweest van de meest diverse toestanden. In die periode van minimum 1000 jaar wisselden periodes van economische bloei zich af met periodes van laagconjunctuur; bloedige oorlogen met culturele vredes; het waren tijden van ridders en struikrovers, van kathedraalbouwers en godsdienstfanaten, van machtige, rijke steden en vuilnisbelten, van pest en hongersnoden. Maar hoe de situatie ook was, deze was tijdelijk. Het uiteindelijke doel bleef aanwezig.

Bepaalde cultuurfilosofen zijn de mening toegedaan dat “men binnen een ‘common sense’ opstelling kan aannemen dat daar waar, qua plaats en tijd, de vooruitgangsidee zich sterker manifesteert ook sprake is van echte vooruitgang, omdat we aannemen dat, wanneer iemand zegt: ‘ik voel mij goed’, hij normaliter niet liegt”. Dit lijkt mij echter een oversimplificatie en het omgekeerde van deze stelling is meestal onjuist. Kortom: het aanwezig zijn van de idee

van vooruitgang, is geen garantie voor vooruitgang zelf; men kan er zich zelfs zeer slecht bij voelen.

De vooruitgangsidee is van alle tijden. Ook nu verschijnen er geen boeken of artikels met als titel: De achteruitgang van de geneeskunde, of Het verval van het Kapitalisme. Integendeel, we zijn allemaal goed bezig.

Vooruitgang en de idee ervan zijn ook uitermate bepaald door het standpunt dat wordt ingenomen (de 'perceptie' om een hedendaags modewoord te gebruiken). Zo kan de poëzie van Fr. Villon (1431- ?) door de enen aanzien worden als een enorme vooruitgang van de letterkunde en door anderen als een beschrijving van de 15de eeuwse achteruitgang. Is de roman Don Quichot (dit jaar wordt omstandig de 400ste verjaardag van zijn verschijnen gevierd) de eerste echte roman van de Nieuwe Tijd? Allicht wel, al is de hoofdfiguur een dolende ridder die vol middeleeuwse religieuze ijver tegen onrecht ten strijde trekt. Is de Renaissance, met zijn bewuste terugblik op de antieken misschien een stap vooruit geweest door er één achteruit te doen?

Maar ook nu stelt zich dit probleem. Is een ingreep op ons economisch systeem omwille van de milieuproblematiek (sluiting van fabrieken; meer werklozen ...) een achteruitgang? Is het ingebruiknemen van een nieuwe wapenfabriek, vooruitgang? Of om het zeer cru te stellen: de toename van onze mobiliteit gaat gepaard met een onvermijdelijke toename van het aantal ongevallen. In ons systeem, gebaseerd op economische groei is die toename van onveiligheid een goede zaak voor de economie en werkgelegenheid. Hoe meer ongevallen, hoe meer werk voor carrosserieën, verzekeringen, hulpverleners allerhande, enz.. Hoe slechter ons welzijn, hoe beter ons BBP. Maar zoals gezegd: we zijn goed bezig.

Mijn standpunt t.o.v. dit soort vooruitgang(s-idee) kan ik als volgt kort weergeven: Het vooropstellen van een verafgelegen teleologisch principe (religieus, ideologisch of Hegeliaans) lijkt mij een overbodige zaak. Bestaat er een afgelegen doel waarop wij via 'trial and error' afstevenen, des te beter. Bestaat er geen, dan is er niets gebeurd wanneer wij er geen rekening mee hebben gehouden. Beschouwt men vooruitgang vanuit een dynamisch perspectief, als een toename van complexiteit, dan zijn de Middeleeuwen zeker een periode van vooruitgang geweest.

De Middeleeuwen zijn gestart vanaf 0 (de inval van de barbaren) en zijn erin geslaagd gans de wijsheid van de antieken met het christendom te verwerken tot een cultuur en beschaving, waarvan wij willens nillens de exponenten zijn. Een beschaving die iedereen van ons in de gelegenheid stelt zich af te vragen: Met wát zijn we zo goed bezig!

Guido Camelbeke, Kortrijk

VOORGANGERS

Wilfried Wijn

Ter gelegenheid van ons jubeljaar brengen we vier personen voor het voetlicht die in Vlaanderen velen hebben geïnspireerd om op tocht te gaan naar Santiago. In dit nummer laten we Wilfried Wijn aan het woord, die, zoals u elders in dit blad kan lezen, mee aan de basis ligt van de stichting van ons genootschap.

HET IDEE

Destijds, lang geleden, kwam ik, als jongste bediende bij een belangrijke Antwerpse scheepvaartmaatschappij, regelmatig op het Spaanse consulaat om documenten te laten legaliseren. In het kantoor hing een grote foto van twee indrukwekkende kathedraaltorens en erboven stond: Santiago de Compostela. Wist ik veel! Maar ik vond die naam zo mooi, die klank, dat ritme, dat zou de titel van een gedicht kunnen zijn. Later vond ik in een uitdragerszaakje een oud boekje over de grote bedevaarten, Rome, Jeruzalem en, jawel, Santiago de Compostela. Daar was de betoverende naam weer! Ik ging verder op zoek, en hier en daar vond ik iets. In 1979 verscheen bij de Vlaamse Jeugdherbergen een bescheiden, gestencild boekje: De Pelgrimsweg naar Santiago de Compostela, samengesteld door René Brynaert. De beknopte toeristische routebeschrijving was van Wilco van Heugten. Voor de omslagtekening had Staf Peeters gezorgd, en die kende ik! Dus op naar Staf! Zijn enthousiasme voor de bedevaart sloeg op mij over, ik was verloren en tevens gewonnen. Dat jaar fietste ik het grote 'Alpenbrevet', vanuit Thonons-les-Bains naar Nice. Toen ik, na de stilte en de eenzaamheid van de bergen, in het drukke, zenuwachtige Nice op een terrasje zat wist ik het zonder enige aanleiding of overgang: 'Volgend jaar fiets ik naar Santiago de Compostela!'. Zo is't gekomen!

Avondenlang puzzelde ik een wegwijzer bij elkaar die, vooral in Frankrijk de historische weg, waar nu de Nationales lopen, zo dicht mogelijk volgde. Ik maakte gebruik van de landelijke weggetjes op de Michelkaarten. Ik zou vanuit Antwerpen over Vézelay en Limoges naar St.-Jean-Pied-de-Port trekken. Daarna was de enige keuze de Camino francés. Afstand ongeveer 2.200 km. Mijn goede vriend Achiel Malfait, met wie ik zoveel mooie fietsvakanties reed, ging mee. Waar we zouden slapen, zouden we wel zien. In onze minieme bagage hadden we ook een Berlitzboekje voor Spaans bij. We zouden begin juli 1980 vertrekken en net voor het feest van de apostel in Santiago aankomen.

DE UITVOERING

In april van dat jaar ontmoet ik toevallig twee fietsvrienden, Hubert Goelaerts en Frans Vissers, beiden uit Schoten en hoor dat ze ook van plan zijn naar Galicië te fietsen. Ze zullen in mei vertrekken en langs Tours rijden. Net als wij wisten ze weinig af van Compostela en hadden ze ook een wegwijzer uitgewerkt van dorp naar dorp en zich een Berlitzboekje aangeschaft. Alle vier waren we lid van de fietsclub Koninklijke Antwerp Wieler- en Supportersclub, waarvan ik trouwens voorzitter was. De eer om deze oude bedevaart voor fietsers weer ondekt te hebben komt dus zeker deze club toe. Er bestonden immers nu twee gedetailleerde wegwijzers en de eerste verkenner gingen op pad!

Ik kreeg enthousiaste verhalen te horen bij de terugkomst van de twee Schotenaars en op 6 juli vertrokken Achiël en ik aan de St.-Jakobskerk in Antwerpen. Twee verwonderde pelgrims herontdekten tijdens een prachtige fietstocht de tien eeuwen van de bedevaart. Weer thuis schreef ik voor de Gazet van Antwerpen, waarvan ik medewerker was, een artikel over de fietstocht en voor het maandblad Sporta, waar ik in de redactie zat, een artikel over bedevaart. De BRT zond een interview uit. Er kwamen veel reacties los en vragen om inlichtingen. Iedereen werd in de mate van het mogelijke geholpen met de bestaande wegwijzers en de noodzakelijkste inlichtingen. In de zomer nadien vielen de eerste kaartjes uit Compostela in mijn brievenbus. 'Bedankt!' stond erop, of 'Het was een hele belevenis' en dergelijke meer. In 1981 verscheen bij

de Nederlandse Boekhandel een: Autowandelgids voor een vakantie op een pelgrimsroute. Santiago de Compostela. Weer was René Brynaert de auteur. Een dergelijke gids zou er ook voor de fietsers mogen komen, maar wie zou zo iets uitgeven? Toen kwam het toeval ter hulp. BLOSO vroeg mij om een boekje samen te stellen over het fietsen van grote vakantietochten. Er moest worden ingegaan op de voorbereiding van een dergelijke tocht, het type fiets, de versnellingen, de bagage, enz. Dat wilde ik graag doen maar om het geheel leesbaarder te maken stelde ik voor om die technische informatie te koppelen aan informatie over de bedevaart naar Santiago met de opname van de twee wegwijzers. Het propageren van een bedevaart was niet meteen een opdracht van BLOSO, meenden ze daar, en het project dreigde af te springen.

Eerste bijeenkomst in Tongerlo (20 april 1985): J. Baret, pater Mondelaers, U. Claeys en W. Wijn

Mevrouw Rika De Backer was toen Minister van Cultuur en BLOSO viel onder haar bevoegdheid. Urbain Claeys, voorzitter van Sporta, die ik goed kende, was haar kabinetsmedewerker. Ik riep hem ter hulp, hij steunde mijn voorstel en nog in 1981 verscheen Naar St.-Jakob fietsen. Een fietstocht naar Santiago de Compostela en een handleiding voor fietstoerisme en grote tochten. Het boekje bevatte de twee wegwijzers, de ene langs Vézelay en de andere langs Tours. Deze gids gaf vele fietsers het nodige vertrouwen. Het boekje werd de grote doorbraak voor de fietsbedevaart. Uit Vlaanderen, Wallonië en Nederland kwamen vragen om inlichtingen en vertrokken er pelgrims. Het regende kaartjes in mijn brievenbus. Het boekje raakte vlug uitverkocht.

BROEDERSCHAP EN GENOOTSCHAP

Het was noodzakelijk al die activiteiten te coördineren, al die pelgrims te registreren, datum van vertrek, verschaffen van geloofsbrieven, inlichtingen geven, brieven beantwoorden enz. enz. teveel voor een man. Dus sprak ik weer Sportavoorzitter Urbain Claeys aan. Of de administratieve diensten van Sporta dat werk niet zouden kunnen overnemen. En meteen of Sporta in haar Studiedienst niet een nog op te richten Broederschap der Pelgrims van Santiago de Compostela zou kunnen onderbrengen. Urbain ging meteen akkoord en liet er geen gras over groeien. Sportamedewerker Jaak

W. Wijn en A. Malfait (zomer 1980)

(Jacobus) Baret werd als contactpersoon aangeduid. De broederschap zou in de schoot van Sporta opgericht worden maar voor die organisatie moest ik zelf zorgen. De gemaakte plannen werden geconcretiseerd: drukwerk, logo (nog steeds het logo van het Genootschap), uitnodigingen versturen aan de media, een persconferentie en receptie organiseren. In nauwe samenwerking met Jaak Baret kwam alles op tijd klaar.

Op 5 maart 1985 werd te Berchem in het Sportahuis, de Broederschap der Pelgrims van Santiago de Compostela opgericht. De uitgenodigde pers was talrijk aanwezig en de verslagen hadden een grote respons. Vele pelgrims en kandidaat-pelgrims meldden zich. Van overal kwamen reacties. Ook uit Brugge. Want reeds op 12 maart was er een telefoontje van pater Willibrord Mondelaers van de benediktijnerabdij te Zevenkerken, een autoriteit inzake Compostela. Hij vertelde me dat hij al geruime tijd met plannen rondliep om een genootschap te stichten. De voorbereidingen waren reeds ver gevorderd. Hij vroeg of het niet nuttig zou zijn elkaar eens te ontmoeten. Daar was geen enkel bezwaar tegen. Eén grote vereniging zou beter zijn dan twee kleine die elkaars leden proberen af te snoepen. Op 28 maart 1985 ontmoetten de bestuursleden van de Broederschap en de initiatiefnemers van het nog op te richten genootschap elkaar te Gent. Het klikte meteen. Beiden wilden graag samenwerken en elkaar aanvullen. Het kwam er vooral op aan om de activiteiten af te lijnen. Uiteindelijk bleek dat de beide initiatieven zonder moeilijkheden konden samengevoegd worden.

Op de reeds door de Broederschap geplande contactdag van 20 april 1985 waarop ook de initiatiefnemers van het Genootschap waren uitgenodigd, telde men meer dan 120 aanwezigen. Daar werd medegedeeld dat er beslist was een Vlaams Genootschap van Santiago de Compostela op te richten waarin de activiteiten van de Broederschap zouden verdergezet worden samen met de meer cultureel en spiritueel georiënteerde activiteiten van het Genootschap. Deze beslissing tot samenwerking vond grote bijval bij de aanwezigen. Op 4 mei 1985 werd te Brugge in de Sint-Andriesabdij het Vlaams Genootschap van Santiago de Compostela opgericht. De tijd dat ik in het Spaans Consulaat voor de eerste keer de torens van Santiago de Compostela zag, lag toen bijna 35 jaar achter mij, het sportief, spiritueel en cultureel fietsavontuur net 5 jaar.

Zo is het gegroeid!

Wilfried Wijn.

EL ROBLE DEL PEREGRINO

Een verhaal met een knipoog

Het was één van die ijskoude januaridagen. Op weg van Astorga naar Rabanal kwam ik net voor het dorp langs een eeuwenoude grote en stevige eik. Hij staat bij iedereen bekend als El Roble del Peregrino: de pelgrimseik. Hoe hij aan zijn naam kwam probeer ik u nu te vertellen.

De zelfgestookte orujo van Esperanza hield mij nog een beetje warm en de hard smeulde nog wat na, maar toch kon ik de slaap niet vatten in deze gezellige refugio. Buiten bulderde de storm en de sneeuw viel onophoudelijk uit de zwarte winterhemel. Stilaan moet ik dan toch ingedommeld zijn.

Ik werd wakker aan de voet van een grote eik. Onder de boom stond een vervallen hut, gemaakt van takken en bladeren met een krakend en piepend deurtje van gevlochten twijgen...Op een oude boomstam zat een al wat oudere man op een rieten fluitje te spelen, Een kudde bruine schapen van een onbekend ras, getooid met ijzeren halsbanden waarop vlijmscherpe pinnen stonden, liep vredig te grazen.

In een vreemdsoortig Spaans vroeg hij mij of ik iets wilde drinken. De mede die hij vorige zomer met de beste honing had gemaakt was geklaard en de goudgele kleur schitterde in een grote aarden kruik. Toen we daar allebei zo stilletjes bij mekaar zaten en genoten van de drank en mekaars aanwezigheid begon de oude Esteban te vertellen.

Het was weeral een hele tijd geleden, zo vertelde hij, dat heel wat vrouwen de achterhoede vormden van de grote pelgrimsgroepen die op weg waren naar Santiago. Die pelgrims, het waren vooral mannen, waren dan wel onderweg naar Santiago en noodgedwongen leefden ze zeer sober op hun tocht, maar bepaalde gevoelens en kriebelingen in hun lichaam waren nu eenmaal moeilijk te beheersen en daarom hielden die vrouwen de groep gezelschap... Die 'behulpzame en lieve' vrouwen leidden meestal een ellendig leven. Ze kenden armoede en honger en op deze manier verdienen ze een real bij, want ook zij moesten eten...

Esteban keek bedachtzaam naar de besneeuwde bergen van León, toen hij even ophield met vertellen en profijtig nipte aan zijn stenen beker. Na een kort moment van stilte schudde hij de sneeuw van zijn vette schapenwollen muts en vertelde verder, terwijl hij één van zijn herdershonden zachtjes achter de oren streelde.

Het gebeurde dat Maria die al langer bij de groep was, de mannen

Aan de rand van de weg

onderweg net iets te graag had gezien en nu stapte ze met haar gespannen en dikke buik van Astorga richting Ponferrada. Af en toe trok er een felle pijnstoot door haar uitgemergelde lichaam. Toen het voor de brave pelgrims duidelijk was dat Maria in verwachting was, werd ze met een klein beetje eten en een versleten schapenvacht uit de groep gezet en aan haar lot overgelaten. Zo hadden de mannen beslist en zo hadden de grote heren van op hun paard besloten: goddeloze en overspelige vrouwen horen niet thuis tussen de devote pelgrims. Een schande was het, riepen ze, het lichamelijke genot vergetend dat ze in de eenzaamheid van de nachten mochten smaken bij Maria.

Toen de arme vrouw in Rabanal kwam en er een plaatsje zocht om haar kind te baren, was er nergens plaats. 'De slet moest haar plan trekken en

Aan de rand van de weg

de gevolgen van haar zonden maar onder ogen zien', sprak de alcalde verontwaardigd in naam van het hele dorp.

Esteban onderbrak zijn verhaal opnieuw en krabde in zijn dikke verwaarloosde baard terwijl hij een paar keer hevig moest slikken, voor hij verder kon vertellen.

Maria strompelde met haar dikke buik en leunend op een afgebroken tak, het dorp weer uit, nagejouwd door de 47 inwoners van Rabanal. In de gure wind, verkleumd van de kou, bracht zij haar kind ter wereld op het oude schaapsvel dat ze met zich mee droeg. De koude, de inspanning en de ontbering van de laatste weken waren haar te veel en ze overleefde de bevalling niet.

Opnieuw hield Esteban eventjes op met zijn verhaal en koterde in het houtvuur.

Het kind, aan zijn lot overgelaten, huilde van honger en kou, maar de mensen in het dorp hoorden het niet of wilden het niet horen. Wel kwamen er uit de struiken zeven grote wolven geslopen die in deze winterse koude, waar voedsel toch al schaars was, een heerlijk brokje hadden geroken... Stilletjes slopen ze naderbij. De kwijl liep uit hun reusachtige, stinkende bek. Het kind huilde nu nog harder, alsof het aanvoelde wat er met hem ging gebeuren. Uit de wolvenroedel stapte een ouder mannetje naar voor, de bruingrijze vacht geschonden door de vele gevechten met de herdershonden uit het dorp en met al die andere wilde beesten, die de weg naar Foncebadón en de bergpas onveilig maakten. Met zijn kop in de lucht, en de oren recht op snoof hij de mensenlucht op, hij ontblootte zijn verschrikkelijk gebit maar bleef toen als versteend staan, Mensen zouden zeggen dat er een zachte trek om zijn muil verscheen, bijna menselijk. Hij ging voor de anderen staan en sprak hen toe met onhoorbare woorden, maar de leden van de roedel hadden het duidelijk begrepen. In de plaats van toe te springen, naderden ze zeer stilletjes. Voorzichtig legden ze zich neer naast de pasgeborene om hem warm te houden. Een vrouwtje dat haar jong verloren had toen een grote roofvogel ermee vandoor ging, gaf het kleintje te drinken. Het kind werd liefdevol door de wolven opgenomen en verzorgd, zoals dat gewoonlijk alleen in de sprookjes gebeurt.

Intussen deed het verhaal van de wonderlijke gebeurtenis de ronde in het dorp. Dolores, een oude en beetje zonderlinge vrouw - haar man was vorig jaar omgekomen bij de berenjacht in de bergen - ging kijken en de wolven lieten haar ongedeed naderbij komen. Ze zag de kleine knaap die nu enkele maanden oud was kraaien van plezier in de late lentezon. Hij deed spelletjes met de wolvenjongen en was net zo lenig als zijn speelkameraadjes. De wolven hadden hun wondere taak volbracht. Ze lieten het vrouwtje begaan terwijl ze het naakte jongetje - niet zonder dat hij tegenpruttelde - in een nieuw geweven lap draaide en ermee naar het dorp stapte. Daar voedde ze het kind verder op tot een lieve en ernstige jongen.

Aan de rand van de weg

De hele dorpsgemeenschap was diep beschaamd om alles wat ze hadden laten gebeuren in die vreselijke winter. En allemaal samen hielpen ze Dolores om de knaap groot te brengen. Ze gaven hem een naam en heel het dorp omringde hem met de best mogelijke zorgen. Zo wilden de mensen iets goed maken van het grote onrecht dat ze hadden aangericht. De benedictijnen die sedert mensenheugenis in het dorp woonden loofden God voor zoveel spijt, ze hielden samen met de mensen een late begrafenisplechtigheid voor Maria die alsnog in gewijde grond begraven werd. Het hele dorp was in feest. De mede en orujo stroomden rijkelijk.

Toen de jongen zo een jaar of vijftien was, zaten ze op een kille septemberavond met het hele dorp rond het vuur, waarop twee varkens werden geroosterd. De poten waren in die streek een lekkernij om duimen en vingers af te likken. Na het eten, als iedereen verzadigd was vertelde de alcalde het verhaal van de

vrouw, van de wolven en van het kind aan de jonge man. De jongen was zo ontroerd door wat gebeurd was, dat hij zich voornam om zijn verdere leven als kluizenaar ten dienste te staan van de voorbijkomende pelgrims. Wraakgevoelens had hij niet tegenover al die mannen die zijn moeder gebruikt en uitgespuwd hadden. Op de plaats waar het allemaal gebeurd was, bouwde hij een hut van takken en bladeren. Het deurtje van gevlochten twijgen kraakte en piepte...

‘Een mooi verhaal, een heel mooi verhaal’, zei ik aan Esteban; ‘één van de vele diepmenselijke verhalen langs de camino. Maar hoe weet gij, oude herder die zo mooi fluit speelt, dat allemaal?’ vroeg ik hem. ‘Die vrouw, Maria, was mijn moeder’, vertelde hij in alle eenvoud. ‘En ikzelf was die knaap, in leven gehouden door wolven uit de bergen’. Met blinkende ogen staaarde hij weer naar de besneeuwde bergen van León en het was lange tijd stil tussen ons. Later werd ik wakker door een wolf die met zijn tong mijn gezicht aflikte. Verschrikt en in de war keek ik rondom mij. Daar stond Lobo, de grote herdershond van Esperanza, om mij in zijn hondentaal te zeggen dat de koffie klaar stond.

Dit is het verhaal van de Roble del Peregrino. Onderweg naar Foncebadón en Riego de Ambros dacht ik nog lang na over wat de oude Esteban mij verteld had... In El Acebo hield ik halt voor de streekspecialiteit: grote, sappige varkenspoten zoals ze nergens anders worden klaargemaakt.

Staf De Laet

Aan de rand van de weg

PELGRIMSALFABET (2)

Heteerste deel van Martin Kellens' Pelgrimsalfabet verscheen in het vorige nummer van De Pelgrim (nr. 79, jg. 20, dec. 2004, pp. 36-43).

PELGRIMS Het lijkt wel een boekje voor jonge lezertjes, genre 'A is een aapje...!', maar P is wel een pelgrim die pijn heeft en penitentie doet, en à pied, op pedalen of te paard naar Compostela pelgrimeert. Vroeger sprak men vooral van de bedevaart naar Santiago, nu is het de pelgrimstocht.

Volgens de Compostelaanse traditie is men pas een echte pelgrim (die dus ook recht heeft op de Compostela, die op zijn beurt recht geeft op drie maaltijden in het Hospital de los Reyes Católicos) als men minstens honderd kilometer te voet (pedibus suis, zoals het zo mooi klinkt in het Latijn) te paard of op zijn stalen ros (fiets of mountainbike, dus een pelgrim op pedalen) heeft afgelegd. Ook de lastige stukken onderweg beginnen met de letter P: de Pyreneeën, Piedrafita, de Alto do Perdón..., en voor de liefhebbers: Santiago Peñalba.

Impliciet betekent dit ook dat een pelgrim moet afzien, pijn moet lijden, ofwel aan zijn voeten ofwel aan zijn zitvlak (nietwaar fietsers en ruiters). De diepere betekenis hiervan is uiteraard dat een pelgrim ook een beetje penitentie moet doen, boete voor zijn en andermans zonden. Ook een sportieve prestatie is pijn lijden, afzien! Pelgrims pochen ook over hun prestaties, het zijn kilometervreters geworden!

In Galicië zagen we een opmerkelijk verkeersbord: een roodomrande driehoek (die steeds op gevaar duidt) en daarbinnen een afbeelding van een figuurtje met pelgrimsstaf, dat een zebrapad oversteekt. De boodschap is duidelijk: peligro peregrino, pelgrimsgevaar! Net zoals automobilisten worden gewaarschuwd voor slipgevaar of overstekend wild! Dat deze borden er niet zomaar staan, moge blijken uit onze eigen ervaring bij de beklimming van de Piedrafita, toen we in een bocht maar ternauwernood een stilstaan-

de fietser konden ontwijken, die midden op de rijweg halt gehouden had. Had hij het eeuwige licht gezien, of was hij het overweldigende landschap aan het bewonderen? Of was hij ten prooi aan een algehele lichamelijke en geestelijke ineenstorting? Daarom deze oproep aan alle échte pelgrims: hou ook rekening met de automobilisten die op een gans ander ritme en veel sneller voortbewegen. Zo, een verwittigd pelgrim... is geen gevaar voor andere weggebruikers...

P is ook de pilaar van de Pórtico de la Gloria, waarop Jacobus de pelgrims beaat glimlachend verwelkomt.

P is uiteraard ook de ketterse bisschop Priscillianus van Ávila, die volgens een ketterse overlevering, gaande van Mgr. Duchesne, die zelfs tot de index werd veroordeeld (!), tot de controversiële filmregisseur Luis Buñuel, in Compostela zou zijn begraven, en wiens graf voor dit van Jacobus wordt gehouden.

QRIDDER SUERO DE QUIÑONES In León logeerden we in het hotel Quiñones, gelegen in de gelijknamige avenida, tussen het historische stadscentrum en het San Marcosklooster. 's Anderendaags hielden we uiteraard even stil in Hospital de Orbigo, het stadje met de beroemde stenen brug, waar in 1434, één van de eerste heilige jaren uit de geschiedenis, ridder don Suero de Quiñones tijdens de zomermaanden de brug bezet hield en elke passerende ridder uitdaagde voor een tweegevecht. Don Suero was een 25 jarige waaghals uit León, die net als zovele ridders in zijn tijd, op zoek was naar eeuwige roem. En die heeft hij gekregen ook! Niet minder dan 168 ridders liet hij in het stof bijten, maar bij de 169^e (= 13x13) beet hij zelf in het stof. Nadat hij zijn wonden had laten verplegen, is hij zelf op bedevaart gegaan naar Compostela, waar hij een gouden ketting meebracht voor het beeld van Jacobus Alpheus (de Mindere), dat nog steeds met deze relikwie getooid is!

Tegenwoordig komen er geen ridders te paard meer over de middeleeuwse brug. Wel was er in de winterbedding van de rivier een toernooiveldje afge maakt, waar op zondagnamiddag ridderspelen werden georganiseerd, om de toeristen te vermaken. De hedendaagse ridders waren enkele kleurrijke fietsers, de pothelm als een vizier op hun hoofd. Hun aërodynamische en vochtabsorberende truien spanden rond hun zwetende lijven als een maliënkolder.

RROMAANSE KUNST De camino in Spanje wordt wel eens de highway van de Romaanse kunst genoemd. En in de meeste kunstreisgidsen komt dan ook uitgebreid de architectuur uit de 11de en 12de eeuw aan bod: toegegeven, er zijn pareltjes tussen, zoals San Juan de la Peña,

Leyre, Eunate, Torres del Río, Frómista, León... Maar je vindt er evenzeer pareltjes van Mozarabische bouwkunst: La Escalada, Santiago Peñalba, Lillo en Santa Maria del Naranco in Oviedo! Om van de gotiek nog maar te zwijgen: de kathedralen van Burgos en León of de lieflijke cisterciënzerinnenabdij van Cañas.

Maar toch, de Romaanse kunst. Zoals in Catalonië, zoals in de Roussillon, zoals in de Provence. Romaanse kunst is alleen mooi in de zomer, als het buiten heel heet is! Dan pas apprecieer je ten volle de frisse koelte van de donkere gewelven.

Romaanse kunst zijn oranje of roze stenen, ontdaan van alle pleisterwerk of versiering. De naakte steen, even naakt als Adam op de dag van de schepping! Geen overbodige versieringen, hoogstens een gebeeldhouwd kapiteel. Liefst ook geen altaren of stoelen in de kerk, die de aandacht alleen maar afleiden van de heilige ruimte, de leegte waarin God tastbaar aanwezig is. En liefst ook geen gelovigen...

Daarom is de kathedraal van Santiago ook zo'n teleurstelling. Omdat ze niet beantwoordt aan de meeste clichés van Romaanse kunst. Eerst en vooral de buitenkant, die overdadig barok versierd is, niet alleen aan de westgevel, maar aan alle kanten, alsof de middeleeuwen leden aan een ziekelijke horror vacui. Ten tweede is de binnenkant volgestouwd met altaren, biechtstoelen, zijkapellen, bidstoelen en een massa gelovigen. En als je al eens een stuk 'naakte steen' ontwaart, dan is het niet de roze gebakken klei van de gebakken aarde, of de lichtgele zandsteen, of de mooi gepolijste natuursteen, maar wel het donkere graniet, dat je in Compostela overal tegenkomt, en dat alles grijs kleurt! Het vereist heel wat geloof om hier doorheen te kijken en toch nog de goddelijke aanwezigheid te voelen!

SSTILTE; SCHELPELEN; STEPELEN; SAINT-SAVIN Ivan Illich (1926-2002), één van mijn lievelingsfilosofen, schreef ooit: *silence is a commons*, wat betekent: stilte is een gemeenschapsgoed. En in onze tijd zien we meer en meer dat de stilte verdwijnt, dat ze niet meer vanzelfsprekend als een 'goed' wordt beschouwd. Op het Spaanse en vooral het Galicische platteland is de stilte nog steeds reëel, aanwezig. Je kan er nog *the sound of silence* horen... In de stad is de stilte meestal verdwenen. Bovendien zijn er grote groepen die met tromgeroffel of met luidsprekers de akoestische ruimte in beslag nemen – op een welhaast fascistische manier, zodat er voor een ander geluid, zoals een gesprekje, geen plaats meer is... Het deed me denken aan de film *De blikken trommel* naar de gelijknamige roman van Gunther Grass, waarin het tromgeroffel van de kleine Oskar steeds dreigend op de achtergrond aanwezig is. Ook rond de kathedraal was er steeds het lawaai van grote groepen mensen, die ook nog eens 'geëntert' moesten worden!

Stilte is ook gemeenschapsvormend, als je allen samen in de kathedraal zit, in stilte biddend of mediterend... Maar ik vrees dat men in Compostela soms liever de gemeenschap heeft van de supporters in een voetbalstadion: hoe meer, hoe liever, en liefst zoveel mogelijk consumeren. Maar laat ik maar niet langer de cultuurpessimist uithangen!

Schelpen zijn nog steeds het logo van de Santiago-bedeivaart, dat overal te pas en te onpas wordt gebruikt. Hoelang zal het nog duren vooraleer Shell een copyright zal vragen?

In Virgen del Camino zorgt de Compostelabedeivaart voor extra werkverschaffing voor een vijftal personen, als je dan nog rekent in twee shiften, misschien wel tien mensen die zo aan de werkloosheid konden ontsnappen.

Buiten stond er een houten stalletje, zoals bij ons op een kerstmarkt staat, waarin een lieflijke jongedame toeristische folders uitdeelde. Voor het kerkgebouw, links, was er een uitgebreide winkel, waar je prentkaarten, boeken, paternosters, kruisjes, juwelen en andere relikwieën kon kopen. Twee oude vrouwtjes hielden hierbij de wacht. Tenslotte was er in de stemmige moderne kerk een lokaaltje achterin de kerk omgebouwd tot stempellokaal, waar alleen échte pelgrims welkom waren. Achter een glazen muur zat een dame, even zelfgenoegzaam als een ambtenaar van de burgerlijke stand, haar stempels uit te delen. Elke pelgrim werd aan een uitgebreid onderzoek onderworpen, misschien had ze zelfs richtlijnen dienaangaande gekregen van het aartsbisschoppelijk hoofdkwartier in Compostela.

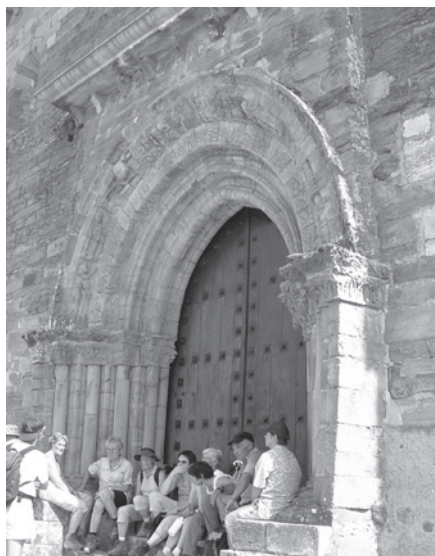

Saint-Savin is een onooglijk stadje, een 50 tal kilometer ten oosten van Poitiers. De Fransen noemen het wel eens de Sixtijnse kapel van de romaanse schilderkunst. Maar dat is uiteraard buiten León gerekend! Toch heeft Saint-Savin wel zijn charme, vooral op een slaperige maandagmorgen, wanneer de straten en het dorpsplein schoongeveegd zijn, en de luidruchtige toeristen nog niet gearriveerd. De ingang van de kerk is wat verstopt, en je moet wel enkele meters dalen om in de eenvoudige Romaanse kerk binnen te gaan. Het is er donker en koel, zoals het hoort

in een Romaanse kerk. De plafondschilderingen zijn wat vaag en flets van kleur, maar met wat hulp van de catalogus ontdek je er zo de belangrijkste scènes uit het oude testament! Een geheimtip van Jos Reinards voor wie eens van de gewone (auto)weg wil afwijken... Bovendien is er een aardige winkel annex boekhandel, waar je precies dat éne cadeautje vindt dat je nergens anders zal aantreffen...

TTROP IS TEVEEL EN TEVEEL IS TROP Aan deze gevleugelde woorden van wijlen Paul Vanden Boeynants moest ik denken toen we in Compostela aankwamen rond de middag, en geconfronteerd werden met de enorme drukte in en rond de kathedraal. Voor mij was duidelijk de kritische massa overschreden. Als je op een heilige plaats aankomt, is een minimum aan privacy wel gewenst, een klein plekje om even met jezelf alleen te zijn, maar dat werd ons die dag niet gegund. Groepen luidruchtige jongeren verkondigden overal de blijde boodschap, met veel vlagvertoon en luidsprekers... Potsenmakers en kunstenaars vermaakten de massa's op de pleinen rond de kathedraal... Ik had heimwee naar de Jezus Christus die de handelaars met de zweep uit de tempel jaagt!

UUNIEKE ERVARING, ULTREIA! Iedereen is op zoek naar een authentieke ervaring, een contact met het goddelijke, met de grond van zijn bestaan. Vooral op de pelgrimsweg naar Compostela merk je dat. Maar niemand heeft blijkbaar in de gaten, dat iedereen op zoek is naar dezelfde unieke ervaring! En daardoor is deze ervaring verre van uniek! Maar misschien is dat ook weer een van de geheimen van de pelgrimsweg, dat iedereen zo een sterk gevoel van uniciteit heeft. Dat merk je trouwens ook als je de talrijke reisverslagen leest op het Internet!

U is ook Ultreia!, de universele pelgrimsgroet van mensen onderweg naar Compostela. Toen ik in 1981 even voorbij Estella een Duits koppel op weg

naar Santiago zag (ze waren herkenbaar aan de schelp), hebben we even gepraat, en ze gaven me een stuk appel te eten. Bij het afscheid riepen we elkaar een "ultreia!" toe, wat zoveel betekent als "En verder!" met als onderliggende betekenissen, hou er de moed maar in, doe maar door...

Ultreia is vooral bekend uit volgend versje, dat voorkomt in de 'kleine hymne van Sint-Jacobus':

Herru Sanctiagu
Grot Sanctiagu,
E Ultreia, e sus eia,
Deus adiuva nos.

Over de juiste betekenis van deze woorden is al veel inkt gevloeid. Eerst en vooral zijn er nog enkele alternatieve schrijfwijzen: zo schrijven sommige auteurs in de tweede regel 'Gott Sanctiagu', maar dat is godslastering: Santiago is wel groot, maar niet god! Ook staat er in de laatste regel soms 'Deus aia nos', maar dat is gewoon een afkorting voor 'Deus a(d)(i)(u)v)a nos' oftewel 'God sta ons bij!'

Meestal wordt het versje als volgt vertaald:

Heer Sint Jacobus
Grote Sint Jacobus
En verder, en hoger,
God sta ons bij.

De eerste, tweede en vierde regel zijn duidelijk en begrijpelijk. Alleen over de woorden 'ultreia' en vooral 'e sus eia' zijn de filologen het nog niet eens geworden. Zo meent onze Duitse collega Elisabeth Alferink dat 'ultreia' uit het Grieks stamt, en een samentrekking is van 'eu' (= goed) en 'latreia' (= dienst, godsdienst), waarbij de ganse bedevaart als een 'dienst aan god' wordt beschouwd. Nogal vergezocht, lijkt mij. Anderen zoeken het eerder bij het Latijnse bijwoord of voorzetsel 'ultra', dat verder, voorbij, aan gene zijde, hoger... betekent. Het doet ook denken aan het devies van Keizer Karel V, dat 'Plus Oultra' luidde.

Tenslotte 'e sus eia'. Sommigen schrijven dit aan elkaar vast en dan wordt het 'e suseia' en vertalen het als 'en verder, en hoger'. Maar wat het betekent, wordt er ook niet duidelijker op! De oplossing is echter - zoals steeds - even geniaal als eenvoudig! Wie nog een beetje Latijn kent uit zijn humaniora-jaren, weet dat 'sus' gewoon 'varken' betekent, en eia is de vrouwelijke vorm van 'eiūs', wat het bezittelijke voornaamwoord van de derde persoon is. Dus de uitdrukking 'e sus eia' betekent dus zoveel als 'en zijn varken' of - voor de genderbewuste biologen onder ons - 'en zijn zeug'. In afwachting van een meer plausibele en 'kosjere' oplossing houden we het dus bij het varken, ook al is dit, net als de tau-staf, eerder een attribuut van Sint-Antonius dan van Sint-Jacobus! Maar misschien vindt Mireille Madou wel ergens een middeleeuws schilderij of miniatuur waarop Sint-Jacobus met zijn varken voorkomt?

VVIER PELGRIMSWEGEN; VIRGEN DEL CAMINO De vier pelgrimswegen zijn vooral in Frankrijk een begrip. Het is echter vooral een moderne, twintigste-eeuwse mythe, zoals Denise Péricard-Méa onlangs aantoonde in haar boek *Dans les pas de Saint-Jacques*. In feite zijn er maar twee wegen die frequent door pelgrims werden gebruikt, met name de westelijke weg, van Parijs, via Tours, Poitiers en Bordeaux naar de Pyreneeën, en de zuidelijke weg, vanuit Avignon of Arles, via Montpellier, Narbonne, Toulouse en zo naar de Pyreneeën. Door Hermann Kunig von Vach werden deze wegen respectievelijk de Niederstrasse en de Oberstrasse genoemd. De vier pelgrimswegen doen me nu vooral denken aan het prachtige liedje van Frieda Boccaro, de betreurde Franse chanssonnière, *les quatre chemins*

de l'amour. En dan zijn we opnieuw bij de verliefde pelgrim (zie *De Pelgrim*, nr. 79, december 2004, pp. 27-29)

Jacobus en de Virgen (de Maagd, of Onze-Lieve-Vrouw) hebben in Spanje steeds op gespannen voet geleefd. Een aantal jaren geleden heeft een collega hier wel eens een overzicht gegeven van alle Lieve-Vrouwen die langs de pelgrimsweg vereerd werden, en onderweg naar Compostela heb ik ook menige prentkaart met een afbeelding van de Maagd gekocht voor de collectie van mijn schoonmoeder. Maar toch, Jacobus en de Virgen, het zal voor Jezus een moeilijke keus geweest zijn, te kiezen tussen zijn Moeder, de vrouw die hem op de wereld zette, en anderzijds de nieuwe vrienden, de apostelen, die hem zouden volgen tot in de dood en een plaats aan zijn linker- en rechterkant in de hemel claimden! Bovendien dreigde Nuestra Señora van Guadeloupe Santiago na de Middeleeuwen als

patroon van Spanje te verdringen! Toch zijn er enkele plaatsen waar O.L.V. en Jacobus op vriendschappelijke voet samen de dienst uitmaken. Eerst en vooral is er Zaragoza, waar de Virgen aan Jacobus op een pilaar is verschenen om hem moed in te spreken tijdens zijn zogenaamde vruchteloze evangelisatiepoging in Spanje. Ten tweede is er het moderne bedevaartsoord van Virgen del Camino, een zevental kilometer verder dan León gelegen. En voor mij persoonlijk was mijn eerste fietstocht naar Compostela begonnen in Lourdes, hét mariale bedevaartsoord bij uitstek! En zo komen de Virgen en Jacobus toch stilaan dichterbij elkaar...

WATER EN WIJN Op de bruiloft van Kana veranderde Jezus water in wijn. Maar toch heeft deze zuiderse godendrank in de bijbel een kwalijke reputatie. Het begint al bij Noach, die na de zondvloed genoot van gegiste druiven en niet alleen stomdronken, maar ook nog poedelnaakt in zijn tent lag. Bijgevolg moesten zijn drie zonen achterwaarts stappen om hem met een kleed te bedekken, zodat zij 'zijn schaamte' niet hoefden te aanschouwen.

In het klooster van Irache, even buiten Estella, hebben de monniken er iets op gevonden om meer pelgrims te lokken. Irache ligt namelijk enkele kilometers van de camino verwijderd, zodat vele pelgrims deze extra inspanning misschien willen vermijden. Maar de vrome paters hebben een wel erg originele oplossing bedacht: zij bieden de pelgrims niet enkel koel kraantjeswater ter verfrissing, maar ook een lekker wijntje, zomaar uit de kraan! In hoeverre deze wijnconsumptie prestatiebevorderend is voor de pelgrims, is nog niet onderzocht. De pelgrims komen dankzij dit geestelijke vocht wel sneller in hogere sferen, vermits de wijn niet alleen het lichaam, maar vooral ook de ziel lafenis en vergetelheid schenkt!

Water is in Spanje een kostbaar goed, en men heeft in het verleden al heel wat inspanningen gedaan om het water zo zorgvuldig mogelijk op te vangen en te bewaren voor de menselijke consumptie. De stuwmeren van Yesa en van Portomarín zijn er de bekendste voorbeelden van. Groot was dan ook onze verbazing toen we dit jaar naar Portomarín reden, en vaststelden dat het stuwmeer omzeggens droog stond. In plaats van een blinkende watervlakte zagen we enkel opgedroogde modder, met een smal stromend watertje in het midden. Aan de oever stond dat je er kon zeilen, kanovaren en surfen, maar de aanlegsteiger stak werkeloos boven de droge leemgrond uit. Is dit al het gevolg van de warmere zomers of van de klimaatverandering? Dan is het doodjammer dat het stadje Portomarín in 1961 is moeten sneuvelen voor amper veertig jaar waterplezier!

XXACOBEO 2004 Een heilig jaar wordt door de Xunta van Galicia steevast aangegrepen om de Jacobuspelgrimage nog eens extra in de verf te zetten. Dit wordt ook ondersteund vanuit de website: www.xacobeo.es. Deze officiële website, gepatroneerd door de autonome regio Galicia, opent met een flitsende sterrenhemel, die de Melkweg, de Galaxy moet voorstellen (vandaar wellicht de etymologie: melkweg = sterrenhemel = Galaxy = Galicië?) Je kan de website reeds in zeven verschillende talen raadplegen: het Gallego, het Spaans, het Engels, het Frans, het Duits, het Italiaans en het Portugees. Je krijgt er toeristische informatie over Galicië, Compostela, de geschiedenis van de bedevaart, de wegen in Spanje, praktische tips voor de reis, adressen van refugios, enkele webcamera's en

informatie over het weer. Top of the bill is echter een bibliografie met niet minder dan 7776 boeken en artikels, maar jammer genoeg bijna uitsluitend in het Spaans!

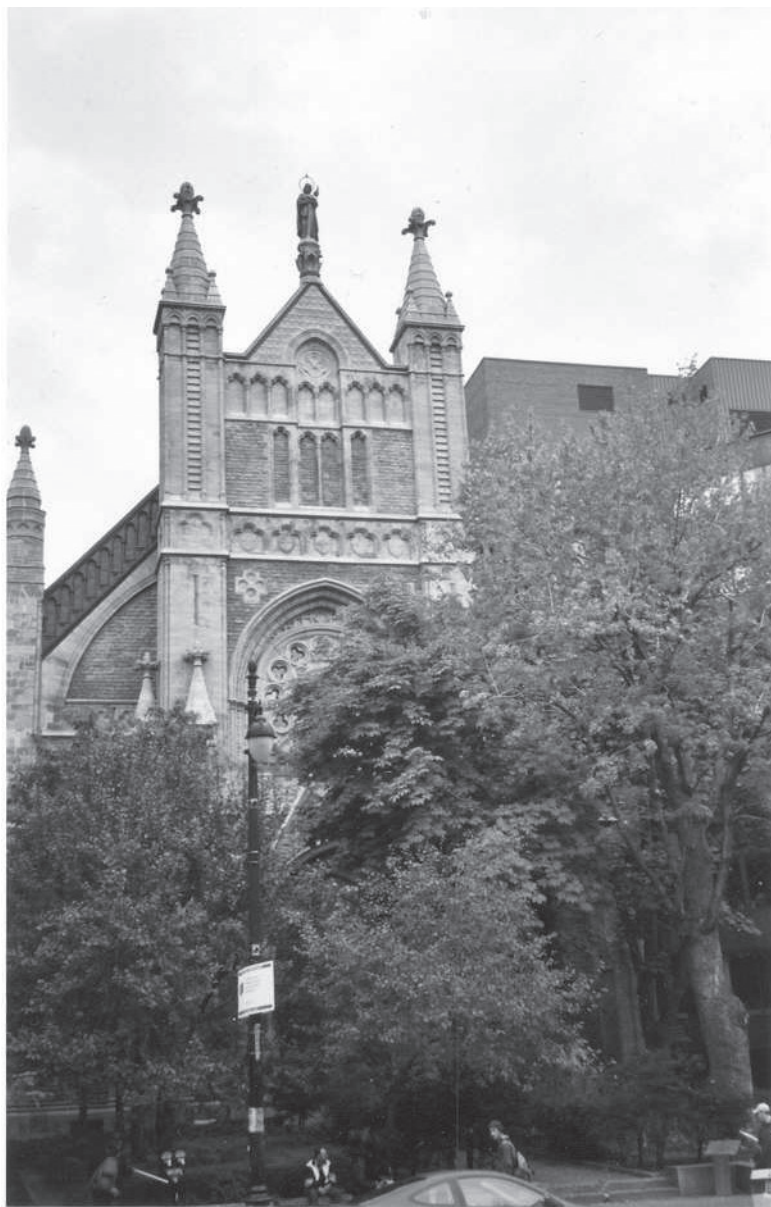
YHET Y-VORMIGE KRUIS VAN DE CHRISTUS VAN PUENTE LA REINA Helemaal aan het begin van de Camino, in de Iglesia del Crucifijo te Puente la Reina, wordt een fraai Romaans kruisbeeld bewaard, dat van de hand van een Rijnlandse kunstenaar zou zijn. Opvallend is vooral de vorm van het kruis, dat lijkt op een gestileerde boom. Er wordt verteld dat men voor dit kruisbeeld hout heeft gebruikt van de Boom des Levens, één van de twee belangrijkste bomen die in het Aards Paradijs stonden. Ook in de Germaanse mythologie is er sprake van een boom, de Wereldboom, waaraan de god Odin zichzelf als offer hing. Wat echter de meeste archeologen totnogtoe ontgaan is, is dat dit kruis de vorm heeft van een 'ganzenvoet'! Dit had zelfs Charpentier nog niet opgemerkt. En zo hebben ook wij onze bijdrage geleverd aan de demystificatie van de esoterische betekenis van de Compostelabedevaart! En voor wie meent dat ik wat uit mijn nek zit te kletsen, er is zelfs een boek verschenen waarbij de bedevaart naar Compostela wordt vergeleken met het ganzenbordspel!

ZZWETEN Echte pelgrims stinken naar het zweet. En, hoe dichter je bij Compostela komt, hoe meer ze stinken. Toen ik in 1981 met de fiets naar Santiago ging, was ik na een week ook door mijn propere was heen. En in de brandende zon verlies je natuurlijk liters vocht. Indachtig het bijbelwoord, "in het zweet van uw aanschijn zult gij uw dagelijks brood verdienen" (en uw hemelse zaligheid!), krijgt dit zweeten welhaast een metafysische betekenis! Zonder zweet geen genade, zonder inspanning geen verlossing. Pas als je over de grens gaat, komt de endorfine in de hersenen vrij, dan voel je pas hoe deugddoend het is... Het lichamelijke afzien hoort erbij, pelgrimeren is ook een sportieve prestatie! Als je zelf deze fysieke inspanning levert, is het zweeten een extra beloning: je weet dat je er moeite voor gedaan hebt, hoe meer je zweet, hoe zoeter 's avonds de wijn smaakt... Het zweeten wordt echter wel vervelend, als je te maken krijgt met mensen die niet zweeten, die niet deelnemen aan het ritueel van zelfkastijding, die louter als een luie toerist naar Compostela gaan (zoals wij deze zomer). Dan begin je je te ergeren aan die onfrisse geuren in de kathedraal, dan hebben die zweterige en plakkerige lijven iets afstotelijks, dan begrijp je ook waarom de Compostelaanse clerus al eeuwen geleden een groot wierookvat door de kerk liet zwaaien, om toch een beetje de zweetgeur van de pelgrims te neutraliseren!

Martin Kellens

JACOBUS IN MONTRÉAL

Hors d'œuvre

Hij staat er écht, Jacobus, daar boven op de gevel van een kerk, maar wat zit er toch achter? Dat is geen kerk, of toch wel? We zijn hier tenslotte in de Paroisse Saint-Jacques in Montréal?

Geen enkele reiziger naar de hoofdstad van Frans Canada kan het ontgaan dat Jacobus zeer prominent aanwezig is. Al vrij snel wordt op de 8-baans snelweg van het vliegveld naar de stad verwezen naar de Rue Saint-Jacques. Dát moet in elk geval een belangrijke straat zijn in downtown Montréal. Dat is ook wel zo, maar behalve de naam heeft de straat niks met Jacobus van doen. Het blijkt een straat met voornamelijk handelsondernemingen en banken te zijn. Economie, dus. Gek, er is al van alles met Jacobus in verband gebracht, maar zijn relatie met economie...? Aan een plein ligt wel de kathedrale basiliek de Notre-Dame. Daar binnen maar eens gevraagd of er in de stad een aan Jacobus gewijde kerk bestaat. Er bestónd er een, is het antwoord, in de paroisse Saint-Jacques, maar de parochiekerk dáár is gewijd aan Notre-Dame de Lourdes. Geen nood, metro's rijden er voor passagiers. Ik stap

op hetzelfde metrostation uit waar ik al twee keer eerder was uitgestapt voor bezoeken aan de Université du Québec à Montréal, de UQAM, loop door de grote centrale universiteitshal, die me voor de derde keer verbaast door zijn kerkachtig karakter, naar de hoofdingang van de universiteit. Ik heb uitgezocht dat de Notre-Dame de Lourdes daar precies tegenover ligt. 'Nee, zegt de koster, een église Saint-Jacques bestaat niet meer.' En met een hoofdknik naar de overkant: 'Die is opgekocht door de UQAM en afgebroken om plaats te maken voor universiteitsgebouwen. De Notre-Dame de Lourdes is nu de parochiekerk van de Jacobusparochie.' Enigszins teleurgesteld verlaat ik het wat hoger gelegen kerkgebouw en blijf in de deur als aan de grond genageld staan. Aan de overzijde van de straat zie ik een beeld van Jacobus – onmiskenbaar met zijn staf en kalebas – boven op het timpaan van wat – even onmiskenbaar – de gevel is van een neogotische kerk. Van wat de gevel wás, realiseer ik me na enige tijd, want achter die gevel ligt... de centrale hal van de UQAM met haar kerkachtige sfeer.

GAM